

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

HİLE DENETİMİ YAKLAŞIMLARI VE BİR VAKA ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEVENT KARAN

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

HİLE DENETİMİ YAKLAŞIMLARI VE BİR VAKA ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEVENT KARAN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. SUAT KARA

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı'nda 202012547001 numaralı Levent KARAN'ın hazırladığı "Hile Denetimi Yaklaşımları ve Bir Vaka Çalışması" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 07/11/2022 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Şakir SAKARYA

İmza

Üye (Danışma) Doç. Dr. Suat KARA

İmza

Üye Doç. Dr. Metin KILIÇ

İmza

.../.../2022

Enstitü Onayı
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
MÜDÜR

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

..../..../2022

İmza

Levent KARAN

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, muhasebe hilesi, muhasebe denetimi, bağımsız denetim kavramları ve çapraz denetim tekniği unsurlarının genel bir çerçevesi oluşturularak temel kavramlar üzerinde durulmuştur. Bağımsız denetimden olumlu rapor almış finansal verilere çapraz denetim tekniği uygulanarak, çapraz denetim tekniği ile denetlenmeyen finansal tabloların güvenilirliği sorgulanmıştır.

Çalışmanın hazırlanma sürecinde ve mesleki hayatımın tüm aşamalarında kıymetli zamanlarımı, bilgilerimi ve tecrübelerimi esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli üstadım Sayın YMM Mustafa KIZILDUMAN'a ve saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Suat KARA'ya, mali müşavirlik ve bağımsız denetim sektörüne girişimde büyük katkısı olan üstadım Sayın SMMM Mustafa ERYAŞA'ya, teşekkürü bir borç bilirim.

BALIKESİR, 2022

LEVENT KARAN

ÖZET

HİLE DENETİMİ YAKLAŞIMLARI VE BİR VAKA ÇALIŞMASI

KARAN, Levent

Yüksek Lisans, İşletme Anabilim Dalı-Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Suat KARA

2022, 105 Sayfa

Finansal verileri iyi olmayan işletmeler artan finansman ihtiyacı ve değişen piyasa beklentilerini karşılayabilmek için birçok muhasebe hilesi uygulamaya yönelmiştir. Muhasebe hilelerindeki artış ve yaşanan finansal skandallar ise devletleri birçok önlem almaya itmiştir. Fakat günümüzde hata ve hileyi ortaya çıkarmak için bir çok yöntem ve teknik kullanılıp hilenin tespit edilememesi riski düşürülmek istense de bu çalışmalar skandalların yaşanma ihtimalini yok edememektedir.

Muhasebe hilelerinin tespit edilmesinde kullanılan birçok yöntem ve teknik olmasına rağmen, hata ve hileyi ortaya çıkarma oranı en yüksek yöntemlerden biri de çapraz denetim tekniğidir. Bu çalışmada bağımsız denetim raporunda olumlu görüş almış olan bir işletmenin finansal verilerine çapraz denetim tekniği uygulanarak, yapılan hata ve hileler tespit edilmiştir. Ulaşılan bulgular ile bağımsız denetim raporunun görüşü değerlendirilerek önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hata, Hile, Denetim, Bağımsız Denetim, Çapraz Denetim Tekniği

ABSTRACT

FRAUD AUDIT APPROACHES AND A CASE STUDY

KARAN, Levent

**Master Degree with Thesis, Department of Business Administration-Field of
Accounting and Finance**

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Suat KARA

2022, 105 pages

Businesses that do not have good financial data have turned to many accounting tricks in order to meet the increasing financing needs and changing market expectations. The increase in accounting fraud and the financial scandals have pushed the states to take many precautions. However, nowadays, although many methods and techniques are used to reveal the error and fraud, and to reduce the risk of not detecting the fraud is desired, these studies cannot eliminate the possibility of scandals.

Although there are many methods and techniques used in the detection of accounting fraud, one of the methods with the highest detection rate of error and fraud is the cross-audit technique. In this study, errors and frauds were detected by applying the cross-audit technique to the financial data that received a positive opinion in the independent audit report. Suggestions were made by evaluating the findings and the opinion of the independent audit report.

Keywords: Fault, Fraud, Audit, Independent Audit, Cross Audit Technique

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.6. Tanımlar	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN	6
2.1. Kuramsal Çerçeve	6
2.1.1. Genel Olarak Denetim Kavramı.....	6
2.1.2. Muhasebe Denetiminin Tanımı ve Önemi	7
2.1.3. Muhasebe Denetiminin Toplumdaki Rolü.....	7
2.1.4. Denetim İle Muhasebe Arasındaki İlişkiler	8
2.1.5. Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişim Süreci	9
2.1.6. Türkiye’de Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişim Süreci.....	10
2.1.7. Denetim Türleri.....	13
2.1.7.1. Finansal Tablolar Denetimi.....	14
2.1.7.2. Uygunluk Denetimi.....	14
2.1.7.3. Faaliyet Denetimi	14
2.1.8. Denetim Riski ve Unsurları.....	15
2.1.8.1. Doğal Risk.....	16

2.1.8.2. Kontrol Riski	16
2.1.8.3. Bulgu Riski	16
2.1.8.4. Denetim Risk Unsurları Arasındaki İlişkiler.....	17
2.1.9. Hile Riskinin Tanımlanması Ölçülmesi ve Değerleme Süreci	19
2.1.10. Hile Kavramı.....	20
2.1.11. Hile Türleri.....	21
2.1.11.1. Çalışan Hileleri.....	22
2.1.11.2. Yönetim Hileleri.....	23
2.1.11.3. Yatırım Hileleri	23
2.1.11.4. Satıcı Hileleri	23
2.1.11.5. Müşteri Hileleri	24
2.1.12. Hile Denetimi	24
2.1.13. Finansal Tablo Kalemleri ve Hile	25
2.1.13.1 Bilanço Hesaplarında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler	26
2.1.13.1.1. Kasa Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler	26
2.1.13.1.2. Alınan Çekler Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	27
2.1.13.1.3. Bankalar Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	27
2.1.13.1.4. Verilen Çekler Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler	28
2.1.13.1.5. Diğer Hazır Değerler Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	28
2.1.13.1.6. Menkul Kıymetler Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	29
2.1.13.1.7. Alıcılar Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	29
2.1.13.1.8. Alacak Senetleri Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	30
2.1.13.1.9. Verilen Depozito ve Teminatlar Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	31
2.1.13.1.10. Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	31
2.1.13.1.11. Diğer Alacaklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	32
2.1.13.1.12. Stoklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler	33

2.1.13.1.13. Mali Duran Varlıklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	34
2.1.13.1.14. Maddi Duran Varlıklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	34
2.1.13.1.15. Mali Borçlar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler	35
2.1.13.1.16. Ticari Borçlar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	35
2.1.13.1.17. Öz Kaynaklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	36
2.1.13.2. Gelir Tablosu Hesaplarında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	37
2.1.13.2.1. Brüt Satışlar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler..	37
2.1.13.2.2. Satış İndirimleri Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	38
2.1.13.2.3. Satışların Maliyeti Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	39
2.1.13.2.4. Faaliyet Giderleri Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler.....	39
2.1.13.2.5. Diğer Faaliyetlerinden Olağan Gelir ve Kârlar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler	40
2.1.14. Hilenin Önlenmesine Yönelik Faaliyetler.....	41
2.1.14.1. Organizasyon Kültürü ve Etik Değerlerin Oluşturulması.....	41
2.1.14.2. İç Kontrol	42
2.1.14.3. İç Denetim.....	42
2.1.14.4. Bağımsız Denetim.....	43
2.1.15. Hilenin Tespit Edilmesinde Kullanılan Yöntemler.....	43
2.1.15.1. Reaktif Yöntemler.....	44
2.1.15.1.1. Sürekli Denetimler	44
2.1.15.1.2. İhbar Hatları	44
2.1.15.1.3. Kırmızı Bayrakalar Tekniği	45
2.1.15.1.4. Çalışanların Gözlenmesi	45
2.1.15.1.5. Çapraz Denetim Tekniği	46
2.1.15.2. Proaktif Yöntemler.....	46
2.1.15.2.1. Veri Madenciliği	47

2.1.15.2.2. Yapay Sinir Ağları	47
2.1.15.2.3. Karar Ağaçları	48
2.1.15.2.4. Fısıltı Yöntemi	49
2.1.15.2.5. Veri Analizi	50
2.1.15.2.6. Benford Yasası	50
2.1.16. Çapraz Denetim Tekniğinin Tarihçesi	50
2.1.17. Çapraz Denetim Tekniğinin Tanımı.....	51
2.1.18. Çapraz Denetim Tekniği Denetim Tabloları.....	51
2.1.18.1. Çapraz Denetim Artışlar ve Azalışlar Tablosu	51
2.1.18.2. Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosu	53
2.1.19. Finansal Tablo Hesaplarının Çapraz Denetimi	54
2.1.20. Çapraz Denetim Tekniğinin Kullanılmadığı Durumlar	54
2.1.21. Çapraz Denetim Tekniği Uygulamalarında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.	55
2.2. İlgili Araştırmalar	56
3. YÖNTEM.....	58
3.1. Araştırmanın Modeli	58
3.2. Araştırmanın Örnekleme.....	58
3.3. Veri Toplama Kaynakları.....	59
3.4. Verilerin Analizi.....	59
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	61
4.1. Bilançoların Oluşturulması	61
4.2. Çapraz Denetim Artış ve Azalışlar Tablosunun Oluşturulması.....	67
4.3. Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosunun Oluşturulması	70
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97
5.1. Sonuç.....	97
5.2. Öneriler	99
KAYNAKÇA	100

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1. Dünya Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişim Süreci	10
Çizelge 2. Türkiye Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişim Süreci	12
Çizelge 3. Denetim Türlerinin Sınıflandırması.....	13
Çizelge 4. Hile Türleri	21
Çizelge 5. Çapraz Denetim Artışlar ve Azalışlar Tablosu Örneği.....	52
Çizelge 6. Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosu Örneği	53
Çizelge 7. ABC İşletmesinin Çalışmaya Konu Olan Yevmiye Kaydı.....	59
Çizelge 8. ABC İşletmesinin Açılış Bilançosu (Bilanço 1).....	61
Çizelge 9. ABC İşletmesinin Kapanış Bilançosu (Bilanço 2)	64
Çizelge 10. ABC İşletmesi Çapraz Denetim Artış ve Azalışlar Tablosu	67
Çizelge 11. ABC İşletmesi Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosu.....	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Risk Unsurları Arasındaki İlişkiler	18
Şekil 2. Hileyle Karşı Karşıya Kalan Hesap Grupları	25
Şekil 3. Yapay Sinir Ağı Modelinin İşleyiş Şekli.....	48
Şekil 4. Karar Ağacı Örneği.....	49

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BA	: Mal ve Hizmet Alımlarına İlişkin Bildirim Formu
BS	: Mal ve Hizmet Satışlarına İlişkin Bildirim Formu
EFT	: Elektronik Fon Transferi
ETGB	: Elektronik Ticaret Gümrük Beyannamesi
GÇB	: Gümrük Çıkış Beyannamesi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KGK	: Türkiye Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
SMMM	: Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
YMM	: Yeminli Mali Müşavir

1. GİRİŞ

Teknolojinin ve dünya ticaretindeki küreselleşmenin günden güne gelişmesiyle birlikte işletmelerin devamlılıklarını sağlayabilme, kârlı ve rakipleriyle rekabet edilebilir duruma gelmesi işletmelerin performanslarıyla yakından ilgilidir. İşletme performanslarının belirleyicisi ise işletmelerin finansal performansıdır. Bu nedenle işletmeler rekabetin yoğun olduğu günümüz dünyasında gerekli finansal önlemleri alarak, faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmelidir. Finansal verileri iyi olmayan işletmeler ise artan finansman ihtiyacı ve değişen piyasa beklentilerini karşılayabilmek için birçok muhasebe hilesi uygulamaya yönelmiştir. Muhasebe hilelerindeki artış ve yaşanan finansal skandallar ise devletleri birçok önlem almaya itmiştir. Fakat günümüzde hata ve hileyi ortaya çıkarmak için bir çok yöntem ve teknik kullanılıp hilenin tespit edilememe riski düşürülmek istense de bu çalışmalar skandalların yaşanma ihtimalini yok edememektedir.

Muhasebe hilelerinin tespit edilmesinde kullanılan birçok yöntem ve teknik olmasına rağmen, hata ve hileyi ortaya çıkarma oranı en yüksek olanlardan biri de çapraz denetim tekniğidir. Çapraz denetim tekniği, finansal tablo denetimlerinde en kapsamlı hesap denetimi gerçekleştiren yöntem ve tekniklerden biridir. Hesapların birbirleriyle olan borç ve alacak kayıt ilişkisi durumuna göre ölçütler bulunmaktadır. Hesapların yer alacağı muhasebe kayıtlarının ölçütlerini tespit etmek çapraz denetim tekniğinin temelini oluşturmaktadır. Bu teknik sayesinde hesapların karşılıklı olarak nasıl çalışması gerektiği belirlenir. Belirlenen ölçütlerin dışında hesap çalışmaması gereken bir hesap ile karşılıklı çalışıyor ise bu kayıt üzerinde araştırma yapılır.

Bu çalışmada muhasebe hilesi, muhasebe denetimi, bağımsız denetim ve çapraz denetim tekniği unsurlarının genel bir çerçevesi oluşturularak temel

kavramlar üzerinde durulacaktır. Hata ve hile kavramları tanımladıktan sonra işletmelerde uygulanan hileler, hilenin önlenmesinde ve hilenin tespit edilmesinde kullanılan yöntemler alt dallarıyla birlikte işlenecektir.

Çalışmanın 1. bölümünde, çalışma hakkında genel bir giriş yapıp, araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımlara yer verilmiştir.

Çalışmanın 2. bölümünde, muhasebe kavramı, muhasebe denetimi, denetim türleri, hile kavramı, hile türleri, finansal tablo hileleri ve çapraz denetim tekniği konuları ele alınmıştır.

Çalışmanın 3. bölümünde, araştırmanın modelinden bahsedilip, araştırmanın örnekleme, veri toplama teknikleri ve verilerin analizi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın 4. bölümünde, çapraz denetim tekniği Türkiye’de hayvancılık ve yem sektöründe faaliyet gösteren ABC işletmesinin 2020 dönemi bağımsız denetim raporunda olumlu görüş almış olan finansal verilerine uygulanmıştır ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Çalışmanın 5. bölümünde, araştırma neticesinde elde edilen sonuçlar ile önerilere yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın problemi; muhasebede, hatalı ve hileli işlemleri ortaya çıkarmak için birçok yöntem ve teknik kullanılmasına rağmen finansal tablo kullanıcılarının kararlarını etkilemek için çeşitli hileli işlemlere başvurulmaktadır. Hile uzmanları tarafından gerçekleştirilen muhasebe hilelerini tespit etmek her zaman mümkün olmamaktadır. Hatalı ve hileli işlemlerin tespiti için kullanılan mevcut yöntem ve teknikler yetersiz kalmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; finansal tablolardaki hata ve hileyi ortaya çıkarmak için kullanılan, en kapsamlı hesap denetimi gerçekleştiren yöntem ve tekniklerden biri olan çapraz denetim tekniğinin, bağımsız denetim raporunda olumlu görüş almış olan firmanın verilerine uygulanarak, elde edilen bulguların bağımsız denetim raporundaki görüş ile uyumluluğu test edilmiştir. Böylece finansal tablo kullanıcılarının denetim raporlarına karşı olan güven derecelerinde değişimlerin yaşanması beklenmektedir. Ayrıca denetimin kalitesini ve güven derecesini artırmak isteyen denetçilere yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın nemi

Araştırmanın nemi; çapraz denetim tekniği ile denetlenen hesaplarda ortaya çıkan hatalı ve hileli işlemlerin bağımsız denetim raporu ile uyumluluk derecesi Türkiye’de gerçekleştirilen denetim raporlarının güvenirliği ve kalitesi hakkında görüş bildirmemize yardımcı olacaktır. Ek olarak finansal tablo denetimlerinde denetçilerin çapraz denetim tekniğini daha çok tercih etmesi beklenmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

İlgili şirketten alınan verilerin doğru olduğu olduğu varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Türkiye’de hayvancılık ve yem sektöründe faaliyet gösteren ABC işletmesinin 2020 yılında bağımsız denetim raporunda olumlu görüş alan finansal verileri kapsamı oluşturmaktadır. Çalışma zaman yetersizliği ve 2021 dönemi resmi muhasebe kayıtları ile bağımsız denetim raporlarının çalışma için planlanan tarih aralıklarında kesinleşmediği göz önünde bulundurularak sadece ABC işletmesinin e-defter yevmiye kaydı ve kurumlar vergisi beyannamesi verileri üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Türkiye Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından bağımsız denetime tabi olan ve bağımsız denetim raporları yayınlamış şirketleri hedef almıştır. Bağımsız denetim faaliyetleri araştırma kapsamı içinde değerlendirilmiştir.

Araştırmayı etkileyen birçok kısıt bulunmaktadır. Burada çalışma üzerinde önemli etkiye sahip kısıtlar üzerinde durulacaktır. Uygulanan teknik diğer hileyi ortaya çıkarma yöntem ve tekniklerine göre daha fazla tecrübe ve süre gerektiren bir tekniktir, fakat dönem içerisindeki tüm muhasebe kayıtlarını incelediğinden en kapsamlı denetim tekniğidir. Araştırma KGK tarafından bağımsız denetime tabi olan ve bağımsız denetim raporları yayınlanmış şirketlerin finansal verilerini temel almak ile birlikte bağımsız denetim raporu yayınlanmış tüm şirketlerin finansal verilerine ulaşmak mümkün olmamıştır. Ancak izin alınan ve araştırmanın örneklem büyüklüğü, zaman yetersizliği dikkate alınarak ABC şirketinin finansal verileri üzerine çalışma yapılabilmektedir. Araştırma bulgularının bu nedenle Türkiye’deki bağımsız denetim raporu almış şirketlere genellenebilirlik özelliği görece düşüktür.

1.6. Tanımlar

Muhasebe Denetimi: Bir firmanın finansal tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine veya firmanın hukuki statüsü gereği farklılık gösteren bir muhasebe sistemine uygun hazırlanıp hazırlanmadığını saptamaya yönelik, bu tabloların dayanağını oluşturan kayıt, belge ve diğer benzer emareler üzerinden sürdürülen çalışmalara dayanan bulguları denetim raporu olarak özetleyen sistematik incelemedir (Saçaklı, 2011, s. 6-7).

Hile: Fayda elde etmek amacıyla, bir kişi veya grubun zararına sebep olacak bir şekilde, kasıt unsuru bulundurarak yanıltma eylemlerinde bulunmak şeklinde ifade edilebilir (Bozkurt, 2009, s. 60).

Muhasebe Hilesi: Hangi amaçla olduğu fark etmeksizin işletmeye ilişkin kayıt, belge ve muamelelerin hatadan farklı bir biçimde içinde kasıt unsuru bulundurarak bozulmasına denir.

Çapraz Denetim Tekniği: Hesap planında yer alan hesap kalemlerinin birbirleriyle olan alacak borç ilişkilerinden yola çıkarak muhasebe ilkelerine aykırı kayıtları tespit eden bir denetim tekniğidir.

Bağımsız Denetim: Finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, muhasebe standartlarına ve ilkelerine uygunluğu ile kayıt ve raporların doğruluğu hususunda makul güvenceye sahip olunacak uygun ve yeterli denetim kanıtı sağlamak amacıyla kayıt, belge ve defterlerin, kurum dışında ve kurumla bir ilişkiye sahip olmayan denetim ekibinin veya denetim şirketinin denetlemesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasıdır (Selimoğlu Kardeş, Özbirecikli ve Uzay, 2017, s. 9).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde muhasebe kavramı, muhasebe denetimi, denetim türleri, hile kavramı, hile türleri, finansal tablo hileleri ve çapraz denetim tekniği konuları ele alınmıştır.

2.1.1. Genel Olarak Denetim Kavramı

Genel olarak denetim; bir faaliyetin sonuçlarının planlara elverişli olmasını sağlamak amacıyla standartlar konması, ortaya çıkan sonuçların bu standartlarla karşılaştırılması ve uygulamaların planlardan saptığı yerlerde düzeltme önlemlerinin belirlenmesi olarak tanımlanabilir. (Sanal, 2002, s. 4). Başka bir ifadeyle denetim; bir işin veya emeğin uygunluk yönünden ve saptanan kurallar yönünden incelenerek doğruyu gösterip göstermediği hususunda hüküm bildirmek olarak ifade edilebilir (Baklacioğlu, 1992, s. 23).

Denetim ile ilgili benzer kavramlar bulunmaktadır. Konuşma dilinde birbiri yerine kullanılan, fakat anlam bakımından benzeşmezlikleri bulunan terimler aşağıdaki gibidir (Bozkurt, 2016, s. 56):

- Denetim (Audit)
- Gözetim (Supervision)
- Teftiş (İnspection)
- İzleme (Monitoring)
- Kontrol (Control)
- İnceleme (Monitoring)

Yönetim biliminin başlıca fonksiyonları arasında yer alan denetim; organizasyonların hedeflerine ulaşip ulaşmadığının saptanmasına özgü tüm eylemleri kapsar. Dolayısıyla, nitelik itibariyle bir savunma sistemidir ve önceden tanımlanmış kurallar dizinine uymazlık ihtimaline dayanır. Esas

itibariyle denetimin, hedefi hata ve hileleri meydana çıkartmak, yapılan işlemlerin önceden belirlenmiş kendi uygunluk kıstaslarına göre yapılıp yapılmadığını saptamak ve uyuşmazlıkların türemesini engellemek için ihtiyaç duyulan önlemlerin alınması gerektiğini belirlemektir (Çalğan vd., 2008, s. 33).

2.1.2. Muhasebe Denetiminin Tanımı ve Önemi

Muhasebe denetimi; bir işletmenin finansal tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine veya yasal statü gereği farklılık gösteren bir muhasebe yöntemine uygun hazırlanıp hazırlanmadığını saptamaya yönelik, bu tabloların kaynağını sağlayan kayıt, belge ve diğer benzer emareler üzerinden sürdürülen çalışmalara dayanak oluşturan bulguları denetim raporu olarak özetleyen sistematik incelemedir, şeklinde tanımlanabilmektedir (Saçaklı, 2011, s. 6-7).

Teknolojik ve ekonomik gelişmelerle bağlı olarak işlemlerin muhasebeleştirilmesi karmaşık ve zor bir duruma gelmiş ve “çeşitli tahsil ve ödemeleri dinlemek” biçimindeki muhasebe denetimi artık günümüzde yüksek seviyede bilgi ve tecrübeye ihtiyaç duyan bir uzmanlık dalı olmuştur (Gürbüz, 1995, s. 1).

2.1.3. Muhasebe Denetiminin Toplumdaki Rolü

İnsanlar çağın gerekliliklerine uyum sağlayabilmek ve yaşamlarını sürdürebilmek için diğer insanlarla alışveriş yapmak durumundadırlar. Alışveriş işlemlerinin sürdürmesiyle oluşan ekonomik yaşamın temel taşı da işletmeler oluşturmaktadır. Toplumu meydana getiren birçok kişi veya kuruluşlar ise işletmeler ile birçok nedenden dolayı yakından alakalıdır. Bu kesimlere “işletme ilgilileri” denilmektedir. Fakat bu ilgili taraflar da kendi işlerinde işletme içi ilgililer ve işletme dışı ilgililer olarak ayrılabilirler.

Modern anlamda işletmelerin kuruluşlarındaki ana hedef; arz yaratarak piyasadaki talebi karşılamak ve böylece kârını arttırmaktır. Çünkü işletmeler belirli bir çevre ile faaliyetlerini sürdürürler.

İşletmelerin çevresine bakıldığında aşağıdaki ilgililer görülmektedir;

- Tedarikçiler,
- Ortaklar,
- İşgörenler,
- Kreditörler,
- Yöneteciler,
- Devlet,
- Rakipler,
- Tüketiciler,
- Sivil toplum örgütleri.

İşletme ilgililerinin maksimum faydayı sağlayabilmesi için doğru kararlar alması gerekmektedir. Fakat isabetli ve doğru kararlar alabilmek için bilgiye gereksinim duymaktadırlar. Bu maksat ile alınacak kararların temelini oluşturacak olan bilgi güvelir bir kaynaktan ve konuyla alakalı olmalıdır.

İlgili ve güvenilir bilgiye ihtiyaç, denetim ve muhasebe hizmetlerinin talebini oluşturmaktadır. Örneğin, parasını hisse senedine yatırmak isteyen bir yatırımcı veya işletmeye kredi vermek durumunda kalan bir banka, sağlıklı bir karar alabilmesi için güvenilir bilgiye ihtiyaç duymaktadır (Erdoğan vd., 2014, s. 9).

2.1.4. Denetim İle Muhasebe Arasındaki İlişkiler

Halk arasında genel denetim ile muhasebe uygulamaları birbirine karıştırılmakta ve denetimin muhasebe faaliyetlerinin bir alt dalı olduğu varsayılmaktadır.

Muhasebenin ana fonksiyonu finansal nitelikteki olay ve işlemleri kaydetmek, sınıflandırmak ve özetlemektir. Bu sürecin hedefi, karar verme statüsünde olanlara bilgi sağlamaktır. Denetçi ise bu sürecin içerisinde yer almaz. Denetimin görevi muhasebe aracılığıyla gerçekleştirilen işlemleri ve meydana getiren finansal tabloları çeşitli yönlerden inceleyip, yapılanların doğruluğunu kontrol ederek, bir görüş oluşturmaktır.

Modern anlamda işletmelerin kuruluşlarındaki ana hedef; arz yaratarak piyasadaki talebi karşılamak ve böylece kârını arttırmaktır. Çünkü işletmeler belirli bir çevre ile faaliyetlerini sürdürürler.

2.1.5. Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişim Süreci

Arkeolojik kazılarda ulaşılan bulgular neticesinde ilk muhasebe denetiminin milattan önce (M.Ö.) 3000 yıllarında Asur Medeniyeti'nin Merkezi olan Ninova Şehri'nde gerçekleştiği tespit edilmiştir (Sharhansky, 1991, s. 5). Bu bulgularda Mezopotamya'daki kralların, ambarlarındaki tahılların ve malların miktarlarını saptamak ve bu ambarlarda çalışan görevlileri kontrol etmek amacıyla kâtiplerine salahiyet verdiği anlaşılmaktadır (Karaca, 2013, s.5-6). Kralların kâtiplerine verdiği bu salahiyet kamu mallarına ait hesapların ve devlet idaresindeki faaliyetlerin denetiminin kökenini oluşturmaktadır (Bezirci ve Karasioğlu, 2011, s. 3).

Antik Roma İmparatorluğu'nda Mezopotamya'daki denetim etkinlikleri benimsenmiş ve uygulanmaya devam edilmiştir. Ayrıca Roma İmparatorluğu'nda devlet çalışanları tuttuğu kayıtları diğer devlet çalışanları ile karşılaştırdığı bir hesap sorgu sistemi oluşturulmuştur. Bu sorgu sistemi Audit (denetim) kelimesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun yıkılışıyla birlikte, oluşturulan sorgu sistemi dâhil sayısız mali uygulama son bulmuştur (Külte, 2013, s. 6).

Tarih araştırmalarında Mısır Medeniyetleri'nde Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi, devlet hesaplarının kontrolünün sağlandığı üzerine bulgulara rastlanmıştır ve çapraz hesap denetim tekniği ile mâli denetim sisteminin geliştirildiği görülmüştür. Ayrıca M.Ö. 1100 yılında Çin Uygarlığı'nda Zhou Hanedanlığı döneminde, mâli denetim etkinliklerinin uygulandığı günümüzdeki antik kazı bulgularından anlaşılmaktadır (China Audit Society, 1999, s. 254-259).

İslam Medeniyeti'nin mâli, askeri, kültürel ve devlet yönetimi gibi birçok alanda ilerleyiş kaydettiği 7. ve 13. yüzyıllar arasında kamu denetimi daha hızlı bir ilerleyiş süreci geçirmiştir. İslam halifelerinin birbirlerinden farklı muhasebe sistemi ve mâli denetim birimleri oluşturdukları bilinmektedir.

Devlet varlıklarının toplanması ve idaresinde görevli olan kamu çalışanlarının kaynakları etkin ve intizamlı bir şekilde kullanması gerekiyordu (Khan, 1995, s. 15).

Denetçi (auditor) terimi meslek unvanı olarak, ilk defa 1289 yılında İngiltere’de kullanılmıştır. Modern anlamda ilk denetçilik örgütünün temeli ise 1581 yılında Venedikte atılmıştır (Arkun, 1980, s. 19).

Denetim faaliyetlerine Almanya 1896, Yunanistan 1950 ve Hindistan 1949 yıllarında daha yeni başlamışken, İngiltere’de 1900 ve Fransa’da 1942 yıllarında denetim faaliyetlerinde önemli ilerlemeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de ise 20. yüzyılın başlarında modern anlamda denetim faaliyetlerine başlanmıştır (Kızıl, Akman, Korkmaz, 2015, s. 194-195).

Çizelge 1. Dünyadaki Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişim Süreci

Zaman Dilimi	Denetim Yaklaşımı	Denetimin Amacı	İlgili Taraflar
Sanayi Devrimi	%100'lük bir inceleme	Yanıltmaların bulunması	İşletme sahipleri
Sanayi Devrimi ile 1900' lü Yıllar Arası	%100'lük bir inceleme	Yanıltmaların bulunması	Ortak ve işletmeye borç verenler
1900-1930'lü Yıllar Arası	%100'lük bir inceleme ve örnekleme başvurma	Bilanço ve gelir tablolarının doğruluğunu onaylama	Ortaklar, işletmeye borç verenler ve devlet
1930' dan Bugüne	Finansal verilen örnekleme yoluyla incelenmesi	Finansal tabloların doğruluk ve dürüstlüğü hakkında bir görüş oluşturma	Ortaklar, işletmeye borç verenler, devlet, sendikalar, parlamanto, tüketiciler, yatırımcılar, gruplar v.d.

Kaynak: Güredin, E. (2007). *Denetim ve güvence hizmetleri smmm ve ymm 'lere yönelik ilkeler ve teknikler*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

2.1.6. Türkiye Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişim Süreci

Osmanlı İmparatorluğu döneminde muhasebe denetimi, devletin hazinesindeki gelir ve giderlerinin kontrolü için kullanılmıştır. Türkiye’de ise 1926-1934 yılları arasında mahkemelerde bilirkişik uygulamasıyla muhasebe denetimi etkinliklerine başlanmıştır. Mahkemelerde bilirkişi görevinde

bulunan kişilerin etkinlikleri kısıtlı kalmış, genellikle bu kişilere sadece vergi denetimi yapma yetkisi tanınmıştır. 1929 yılındaki küresel finans krizi Türkiye’yi de büyük etkisi altına almıştır. Kriz etkisiyle birlikte işletmelerin muhasebe ve muhasebe meslek elemanlarına ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Fakat muhasebe denetimi alanında önemli sayılabilecek bir girişimde bulunulmamıştır (http-1).

Zaman içerisinde ülkedeki ekonomik gelişmeler, yabancı sermayeli işletmelerin ihtiyacını ortaya çıkarmış, muhasebe denetiminin de gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Kamu kurumlarındaki memur sınıfının varlığı, Maliye Bakanlığı namına denetim faaliyetleri gerçekleştiren Kazanç ve Muamale Vergileri Hesap Mutahassısı ve Maliye Müfettişleri’nin Hesap Uzmanları biçiminde nitelendirilerek görev şekillerinde revizyona gidilmesi, serbest çalışan muhasebe meslek mensuplarının mesleki gelişimleri neticesinde meslek örgütü kurma gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu maksatla denetim mesleğinin Fransa’da Expert Comptables’in Türkçe tercümesi olan Muhasebe Uzmanları unvanı tercih edilerek 1942 yılında “Türkiye Muhasebe uzmanları Derneği” kurulmuştur. Bu dernek günümüzde halen muhasebe denetimi alanında çalışmalarını sürdürmektedir (http-2).

Türkiye’de bağımsız denetim faaliyetlerine ilişkin yasal düzenlemeler hazırlanmadan önce Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve 1972 tarihli “Anonim Ortaklıkların Denetimine Ait Tüzük ve Teftiş Kurulu Tüzüğü” çerçevesinde anonim ortaklıklar üzerinde TTK’da tanımlanan bir denetim organı olan “Denetim Kurulu” aracılığıyla dış denetim etkinliklerinde bulunulmuştur (Gücenme ve Arsoy, 2006, s. 315).

1960’lı yılların ortalarında faaliyetlerini mâli piyasalarda sürdüren bankalar ile yurt dışında fon sağlayan kuruluşlar, yurtdışındaki üçüncü kişilerin talepleri üzerine mâli tablolarına bağımsız denetim yaptırma ihtiyacında kalmışlardır. İlk olarak yurtdışında faaliyetlerine devam eden bağımsız denetim şirketleri aracılığıyla sürdürülen denetim çalışmaları 1970’li yılların başlarında uluslararası bağımsız denetim şirketlerinin Türkiye’de yerleşik üye firmaları aracılığıyla sürdürülmeye başlanmıştır (http-3).

Türkiye’de bağımsız dış denetim faaliyetlerini gerçekleştirme zorunluluğu 1987 yılında bankaların denetimi üzerine TTK’da yer almış fakat denetimin çerçevesi ve kurallarının 1988 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yayınlanan tebliğler ile belirlenmesiyle hukuki statü kazanmıştır (Kutukız ve Öncü, 2009, s. 133).

Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Sarbanes-Oxley Kanunu’nu 2002 yılında yürürlüğe koyması ve 2006 yılında Avrupa Birliği’nin (AB) bağımsız denetimle ilgili 8. yönergesinde yaptığı değişiklik ile birlikte Türkiye’de bağımsız denetime ilişkin konular tekrar gündeme gelmiş bunun sonucunda 6762 sayılı TTK kaldırılmış ve 6102 sayılı TTK yürürlüğe girmiştir. 6102 sayılı TTK ile ülkemizde bağımsız denetim alanında yeni düzenlemeler getirilmiş ve bağımsız denetim zorunlu hale gelmiştir. 660 sayılı kanun hükmünde kararname (KHK) ile kamu gözetimi ve bağımsız denetim faaliyetleri için KGK kurulmuştur (Yavuz, 2011, s. 147-148).

Çizelge 2. Türkiye Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişim Süreci

1926-1934	1942	1970'ler	1987-1988	1989-Halen
Denetleme yetkisi, sadece mesleğinde dürüst olan kişilere verilmiştir.	Muhasebe mesleğinin örgütlenme ihtiyacı için, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği kurulmuştur	Fonlarını yurtdışından temin edenlerin ve bankaların isteğiyle, uluslararası denetim firmalarının Türkiye’deki üye firmaları, bağımsız denetim yapmaya başlamıştır.	Bankalar 1987 yılında bağımsız denetime tabi olmuştur. Sermaye Piyasası Kurulu 1988 yılında denetim ilke ve kuralları tebliğ etmiştir.	3568 sayılı Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlik (SMMM) ve Yeminli Mali Müşavirlik (YMM) kanunu 1989 yılında çıkarılmıştır. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu 1999 yılında kurulmuştur. Türkiye Denetim Standartları Kurulu 2003 yılında kurulmuştur. 2011 yılında, 660 Sayılı KHK ve 6102 sayılı TTK yürürlüğe girmiştir.

Kaynak: http-4 de ifade edilmiştir.

2.1.7. Denetim Türleri

Denetimi birçok farklı yönden sınıflandırmak olasıdır. Denetim gücünü aldığı anayasal nüfuz üzerinden idari denetim, yargı denetimi ve yasama denetimi olarak üç biçimde sınıflandırılabilir. Anayasal nüfuzun birbirini denetlemesinin temel sebebi, güçlerin birbirini denetlemesi yoluyla bireylerle devlet arasındaki ilişkilerde devlet gücünü sınırlayarak sosyal, siyasal ve bireysel hak ve özgürlükleri koruma altına almaktır (Atay, 1997, s. 61)

Denetimin uygulanması bakımından ise literatürde üç tür denetimden bahsedildiği görülmektedir. Bunlar;

- Finansal (Mali) tabloların denetimi,
- Uygunluk denetimi,
- Faaliyet denetimi' dir.

Çiğelge 3'de denetim türlerinin sınıflandırılmasına yönelik ayrıntılara yer verilmiştir.

Çizelge 3. Denetim Türlerinin Sınıflandırılması

Uygulanma Amacına Göre Denetim Türleri	Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri	Yapılış Amacına Göre Denetim Türleri	Kapsamına Göre Denetim Türleri	Yapılış Zamanına Göre Denetim Türleri
1-Finansal Tabloların Denetimi 2-Uygunluk Denetimi 3-Faaliyet Denetimi	1-İç Denetim 2-Dış Denetim -Bağımsız Denetim -Kamu Denetimi 3-Yüksek Denetim	1-Zorunlu Denetim 2-İhtiyari Denetim	1-Genel Denetim 2-Özel Denetim	1-Sürekli Denetim 2-Ara Denetim 3-Son Denetim

Kaynak: Çapal, B.S. (2017). *Türkiye'deki işletmelerde bağımsız denetimin rolü ve kayıt dışı ekonomiye etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çiğelge 3'de verilen uygulama amacına göre denetim türleri aşağıda ayrıntılarıyla birlikte açıklanmıştır.

2.1.7.1. Finansal Tablolar Denetimi

Finansal denetim, bir firmanın finansal tablolarını önceden belirlenmiş ölçütlere uygun bir biçimde hazırlanıp hazırlanmadığı konusunda bir görüş bildirmek amacıyla bu finansal tabloların incelenmesini kapsar.

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri temelinde hazırlanması ve denetlenmesi gereken mali tablolar; öz kaynak değişim, kâr dağıtım tablosu, nakit akım tablosu, fon akım tablosu, satışların maliyeti tablosu, gelir tablosu ve bilançodur. Bu tablolardan gelir tablosu dipnotları, ekleri ve bilanço temel finansal tabloları oluşturmaktadır. Diğer finansal tablolar ise ek finansal tabloları oluşturmaktadır. Denetçiler finansal tabloları denetlerken, bu tabloların birçok çıkar gruplarının farklı hedefleri için kullanacağını dikkate almaktadırlar (Güredin, 2010, s. 16).

2.1.7.2. Uygunluk Denetimi

Bireyleri veya ekonomik birimleri içeren, bu bireyler ile ekonomik birimlerin yasal olarak önceden sınırlandırılmış hukuki kaidelere uygun hareket edilip edilmediğinin kontrolünü hedefleyen denetime uygunluk denetimi denilmektedir (Akbiyık, 2005, s. 40).

Firmaların yönetimi eliyle oluşturulan kuralların haricinde yasalar ve hükümet eliyle oluşturulan düzenlemeler de örgüt tarafından uyulması mecburi olan iç işleyişe yansıyan unsurlardır. Uygunluk denetiminin neticesinde elde edilen veriler, denetçi için finansal tabloların denetiminde de önemli bir rehber olacaktır. Denetçi şirket departmanlarının kuralları ihlal etmesi neticesinde finansal tablolarda bir sorun yaratacağını ya da belirlenen kurallara uygun tutum sergilenmesi finansal tabloların doğruluğunun güven derecesini arttıracığını düşünerek denetimi tasarlayacaktır (Erdoğan vd., 2014, s. 17).

2.1.7.3. Faaliyet Denetimi

Faaliyet denetimi, işletme faaliyetlerinin rantabilitesini denetlemeye yöneliktir. İşletmede gerçekleştirilen tüm faaliyetler önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde uygulanır. Mevcut işletme faaliyetlerinin belirlenmiş

kurallara uygun gerçekleşip gerçekleşmediği denetimin konusudur. Bu tür denetimler kamu denetçileri ve iç denetçiler tarafından gerçekleştirilir (Bakır, 2007, s. 20).

2.1.8. Denetim Riski ve Unsurları

Risk; işletmenin hedeflerine ulaşabilmesini veya belirlenmiş stratejilerini başarı ile sürdürebilmesini engelleyen durumlar olarak ifade edilebilir. Bunlara örnek vermek gerekirse; finansal kayıplar, iş politikalarına ve kanuni düzenlemelere aykırı durum, güvenin zedelenmesi ve etik dışı faaliyetler olarak gösterilebilir (Uyar, 2003). Denetim riski ise birçok alanda meydana gelen risklerin birleşimidir. Örneğin; denetçinin belirlediği önemli yanlışlık ölçüsüne göre düzensiz olan faaliyetler hakkında çekincelerini bildirmede yetersiz kalması gösterilebilir. Denetçinin denetim riskini sıfıra düşürmesi mümkün değildir. Bu sebeple, finansal tabloların hata veya hile temelli önemli bir yanlışlık bulundurmadığına ilişkin mutlak bir teminat verilemez (http-5).

Denetim riskini sıfıra indirememesine rağmen denetçiden istenilen, risk seviyesinin azaltılmasıdır. İşletmerde risk saptama sürecini etkileyen etmenler aşağıdaki gibidir (http-6).

- İç kontrol yapısı,
- İşletme stratejileri, hedefleri ve ilgili işletme riski,
- Finansal raporlama yapısı,
- İşletme ve çevresinin tanımlanması üzerine denetleme sürecinin planlanması,
- İşletmenin finansal performansının hesaplanması ve incelenmesi,
- İşletmenin doğası,
- İşletmenin faaliyet sürdürdüğü endüstri kolu, tabi olunan mevzuat ve diğer dış faktörlerin incelenmesidir.

Denetim faaliyetlerini sürdürenler bu süreç içerisinde birçok hatalara rastlamaktadırlar. Bu hatalar iç kontrol sisteminin verimsizliğinden, denetçinin saptadığı prosedürlerden ve doğal risklerden kaynaklanan hatalardır. Kısaca anlatmak gerekirse bulgu riski, kontrol riski ve doğal risk denetim riskini oluşturmaktadır. Bunlar kısaca aşağıda açıklanmıştır.

2.1.8.1. Doğal Risk

Doğal risk, iç kontrol sistemi görmezden gelindiğinde finansal tabloların önemli hatalardan etkilenmesi riskidir. Denetçi, iç kontrolün sisteminin etkinliğini hesaba katmadığı durumlarda hataların önemli seviyede olacağı kanaatine varırsa, doğal riskin de yüksek düzeyde gerçekleşeceğini düşünür. Doğal riskin saptanmasında iç kontrol sistemi hesaba katılmamaktadır. Bunun nedeni ise denetim riskinin hesaplanmasında, kontrol riskinin ayrı bir şekilde hesaplanmasıdır. Denetim faaliyetlerinin başında doğal riskte değişiklik uygulamak olası değildir. Denetçi, meydana gelebilecek risk durumlarını saptamak ve denetim sonucunda ortaya çıkan denetim kanıtlarını, bu riskleri göz ardı etmeden değerlendirmek durumundadır. Doğal riskler, denetçinin kontrolünde değildir, bu nedenle denetçiler doğal riski saptama adımında temkinli davranmaktadırlar (Şimşek, 2018).

2.1.8.2. Kontrol Riski

Kontrol riski, denetçinin işletmenin iç kontrol sisteminin önemli yanlışlık seviyesini geçen yanlışlıkları saptayamama veya önleyememe ihtimalini değerlendirme ölçüsüdür. Denetçi, kontrol riski seviyesini hesaplarken, denetim esnasında işletmenin iç kontrol sisteminin verimliliğini değerlendirecektir. İç kontrol sisteminin etkinliği seviyesi ne kadar düşük ise, hata sıklığı bir o kadar fazla gerçekleşmektedir (http-7).

2.1.8.3. Bulgu Riski

Bulgu riski denetim faaliyetinin verimliliğinin ve denetçi tarafından sürdürülmesinin bir fonksiyonudur. Buradan hareketle bulgu riski; işletmenin

iç kontrol sistemi tarafından önlenemeyen önemli seviyedeki düzensizliğin veya gerçek dışı beyanların denetçi tarafından tespit edilememe riskidir (Özeren, 2004, s. 16). Denetçinin faaliyetlerinde uyguladığı denetim prosedürlerinin verimliliğinin biçimlendirdiği bir risktir. Doğal ve kontrol riskinin tam tersine, denetçinin faaliyetlerinin etkisiyle değiştirilebilen bir risk faktörüdür. Etkili bir denetim faaliyetinin uygulanması, bulgu riskinin azalmasını sağlayacaktır (Bozkurt, 2000, s. 109).

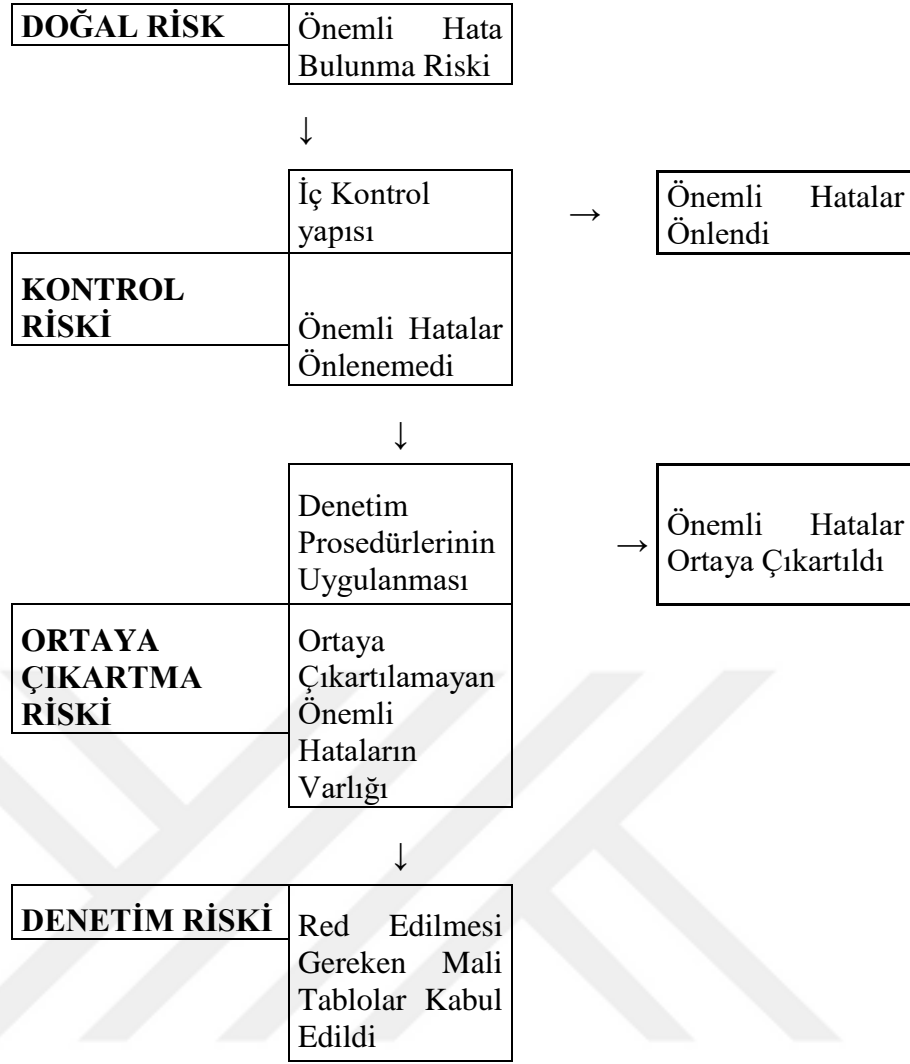
2.1.8.4. Denetim Riski Unsurları Arasındaki İlişkiler

Denetim riski, saptanamayan kontrol zayıflıklarını, ortaya çıkaramama riskleri nedeniyle denetim sonucunda hatalı bir neticeye ulaşılması ve “hatalı denetim” görüşü verilmesi riskidir.

Doğal risk seviyesinin yüksek olduğu sahalarda, işletmenin risklere karşı savunmasının yetersiz olduğu sahalara ifade etmektedir. Denetim planlaması hazırlanırken, bu sahalarda üzerinde yeterli seviyede kontrol oluşturulmasıyla ilgili testler ve kontroller gerçekleştirilmelidir. Kontrol riskinin yüksek seviyede olması, işletmenin iç kontrol sisteminin işletmenin ihtiyaç duyduğu düzeyde olmadığını gösterir. Denetim planlaması hazırlanırken bu yönlere ilgi göstermesi gerekmektedir. Bütün kontrollerin fonksiyonel ve biçim yönünden test edilmesinin gerekliliği ve bu test süreçlerinin işleyiş adımları denetim planına dahil edilmelidir (Karaman, 2019, s. 13-14).

Şekil 1’de risk unsurları arasındaki ilişki gösterilmiştir.

Şekil 1. Risk Unsurları Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Bozkurt, N. (2000). *Muhasebe denetimi*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Denetim risk seviyesini meydana getiren üç ayrı risk faktörü arasında yakın bir bağ vardır. Doğal risk ile kontrol riskinin saptanan seviyeleri, denetçinin saptayacağı ortaya çıkarmama riskinin seviyesine etki etmektedir.

İşletmedeki hata ve hile riskinin ölçülmesi de denetim riskine etki edecektir. Bu sebeple hile riski, kontrol riski ve doğal risk arasında da bir ilişki olduğundan söz edilebilir. Bir işletmede doğal risk ve kontrol riskinin yüksek seviyelerde yer alması hile riskinin yüksek olma ihtimalinin olabileceğini gösterir (Özkul ve Özdemir, 2011, s. 16).

2.1.9. Hile Riskinin Tanımlanması Ölçülmesi ve Değerleme Süreci

İşletme yönetiminin temel görev ve sorumluluklarından biri, işletmenin hile ve risk ölçümünü yapmak, hileleri önleme etkinliklerini gerçekleştirebilecek politika ve prosedürleri hazırlamak ve sürecin takibini yapmaktır. İşletmenin hile risk ölçümünün yapılması farklı bir faaliyet gerektirmektedir. Risk ölçümü faaliyetleri özellikle işletmenin hileye karşı hassas olduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Bu ölçümlerin belirli dönemlerde süreklilik oluşturmalarında fayda bulunmaktadır.

İşletmeler hile ihtimalini düşürebilmek için birçok alt unsurdan oluşan politika ve prosedürler oluşturmak zorundadır. Hile riskini düşürmenin üç temel bölümü bulunmaktadır (Bozkurt, 2009, s. 416).

- Hile riskinin ölçülmesi,
- Saptanan risklerin gerçekleşme ihtimalini düşürecek adımlarının atılması,
- İç kontrol sistemi ve diğer caydırıcı faaliyetlerle önlemlerin alınması.

Hile ile alakalı riskler işletmenin genel risk politikası dahilinde bulunabileceği gibi ayrıyeten de incelenebilir. Bazı işletmeler belirli dönemlerde soru listeleri hazırlayarak hile riskini tanımlamaya ve ölçmeye çalışmaktadırlar. Soru listelerinin kullanımında hile ile alakalı ihtiyaç duyulan bilgi ve deneyime sahip olması gerektiği göz ardı edilmemelidir. Hile riskinin tanımlanmasında, organizasyonun yapısının yanında, sektör ve ülke yapısının özelliklerinden de faydalanması gerekmektedir (Bozkurt, 2009, s. 416).

Hile riski değerlendirme süreci ise işletmelerin hile riski yönetimi kapsamında gerçekleştirdiği aşamalardan biridir. Bu değerlendirme süreci, hile risklerinin belirlenmesi, riskin hesaplanması ve riski önlemeye özgü faaliyetlerin saptanması aşamalarını içerir. Hile riski değerlendirmesinin amacı hileyi tespit etmek değil, hile riski seviyesinin yüksek bulunduğu alanları belirleyerek, hilenin olmasını önceden engellemek ve bunun için ihtiyaç duyulan önlemleri alabilmektir. Hile, işletmenin büyüklüğü, bulunduğu sektör ve dönem göz önüne alınmaksızın tüm işletmeler için kurumsal bir problemdir. Hile ile mücadelede işletme yönetiminin liderliğinde hile tasarlayıcılarından ve

hileyi uygulayanlardan daima bir basamak önde olmak için kontrol etkinliklerinin proaktif bir şekilde planlanması ve gerçekleşmesi gerekmektedir (Özkul ve Özdemir, 2014, s. 76).

Hile riski değerlendirme faaliyetleri, değerlendirme faaliyetlerinin planlanması ile başlamaktadır. Değerlemeye dahil edilecek alanlar saptanarak, potansiyel hile risklerine dair alanlar belirlenmelidir. İkinci adımda hile ihtimali ve hilenin sonuçları değerlendirilmeli, hilenin önlenmesi amacıyla hazırlanan tedbirlerle ilişkisi incelenmelidir. Son adımda ise risk değerlendirme sonuçları denetim planına eklenmelidir (Pehlivanlı, 2011, s. 18). Değerleme faaliyetlerinin etkin gerçekleşebilmesi için, işletme genelinde, bilhassa muhasebe hesap seviyesinde sürdürülmelidir. Birleşme ve yeniden yapılanma gerçekleşen dönemlerde, risk değerlendirmeleri yeniden hesaplanarak güncellenmelidir.

2.1.10. Hile Kavramı

Hile, fayda elde etmek amacıyla, bir kişi veya grubun zararına sebep olacak bir şekilde, kasıt unsuru bulundurarak yanıltma eylemlerinde bulunmak şeklinde ifade edilebilir (Bozkurt, 2009, s. 60).

Muhasebe açısından hile; hangi amaçla olduğu fark etmeksizin işletmeye ilişkin kayıt, belge ve muamelelerin hatadan farklı bir biçimde içinde kasıt unsuru bulundurarak bozulmasına denir. Muhasebe faaliyetlerinde hile işlem ve kayıtlarda içinde kasıt unsuru bulundurularak yapılan düzensizliklerdir. Bu nedenle muhasebe faaliyetlerinde hilelerin fark edilmesi çok güçtür (Güçlü, 2005, s. 75). Muhasebe faaliyetlerinde hatalar tecrübe, bilgi ve dikkatsizlik sonucunda meydana gelmektedir. Muhasebe hileleri ise içinde kasıt unsuru barındırarak yapılmaktadır. Kasıt unsuru hileyi yapanın veya tasarlayanın hukuka aykırılığını bilmesi ve bu işlemi bilinçli bir şekilde yapmasıdır (Okay, 2011, 57).

2.1.11. Hile Türleri

Hileleri tespit edip ortaya çıkarmak ve hileleri önleyici faaliyetlerde bulunmak için hilenin sebepleri, türleri ve hilenin uygulanmasına katkı sağlayan ortamların saptanması gerekmektedir (Kiracı, 2013, s. 98).

Literatürde hileli işlemlere sebep olan üç temel unsur üzerinde durulmaktadır. Bunlar fırsat unsuru, baskı unsuru ve haklı gösterme unsurudur (Terzi, 2012, s. 31).

Fırsat unsuru, işletmenin iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. İç kontrol ve iç denetim yetersizliğinden fırsat bulanlar hileli işlemlere yönelmektedir.

Baskı unsuru, hileyi gerçekleştirmeye yönelten bir motivasyon unsurunun varlığıdır. Bunlar yöneticisinin baskısı, bağımlılıklar ve yüksek kredi borçları olarak gösterilebilir.

Haklı gösterme unsuru, hileyi gerçekleştirenin bu hile sonucunda elde ettiği menfaatin hakkı olduğu düşüncesine sahip olmasıdır. Genellikle hakkı olan ücreti elde edemediklerini düşünen çalışanlar bu sebebe dayanarak hileye başvurmaktadır.

İşletme merkezli gerçekleştirilen hileler beş temel grupta toplanmaktadır (Çiçek, 2020, s. 11). Genel bir biçimde işletmelere karşı gerçekleştirilebilecek hile türlerini içerdiğinden, önemli bir sınıflandırma olduğu kabul edilmektedir. Aşağıdaki tabloda beş temel grubu ele alan sınıflandırma görülmektedir.

Çizelge 4. Hile Türleri

Hile Türü	Kurban	Hileyi Gerçekleştiren	Örnek Açıklama
Çalışan Hileleri	İşverenler	Çalışanlar	Çalışan kasadan para çalar.
Yönetim Hileleri	Tüm İşletme İlgilileri	Üst Yönetim	Üst yönetim mali tabloları olduğundan farklı gösterir.

Çizelge 4-devamı

Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırımcıların gerçek olmayan yatırımlara para koyması sağlanır.
Satıcı Hileleri	Mal ve Hizmet Alan İşletmeler	Mal Satanlar	Yüksek fiyatlı ve düşük kaliteli mal satılır.
Müşteri Hileleri	Mal veya Hizmet Satan İşletmeler	Mal Alanlar	Satıcı aldatılarak mal veya hizmet alınır.

Kaynak: Bozkurt, N. (2009). *İşletmelerin kara deliği hile*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Çizelge 4’de verilen hile türleri ayrıntılı olarak aşağıda açıklanmıştır.

2.1.11.1. Çalışan Hileleri

Çalışanlar haksızlığa uğradıklarını veya daha iyi şartlarda çalışması gerektiği gibi birçok sebep göstererek yaptıkları hileleri haklı göstermeye çalışırlar. Başlıca çalışan hileleri, işletme hesabından zimmet yoluyla hırsızlık, haksız veya kural dışı işletme varlıklarını kullanma veya el koyarak dolandırması olarak gösterilebilir. Çalışan hileleri, dolaylı veya doğrudan bir şekilde gerçekleştirilebilir.

Dolaylı çalışan hilelerinde; İşletme ve çalışanı arasında bir üçüncü taraf daha bulunmaktadır. Çalışan işletmedeki konumunu ve görev yetkilerini üçüncü taraflar lehine kullanarak haksız menfaat sağlamaktadır. Örneğin işletmede satın alma sorumlusu olarak görev yapan bir çalışanın piyasa değerinden yüksek fiyatta işletmeye mal veya hizmet alarak, mal veya hizmet aldığı işletmeden bu gerçekleştirdikleri ticari faaliyet için rüşvet alması gösterilebilir.

Doğrudan çalışan hilelerinde; Çalışanın, üçüncü bir taraf olmadan doğrudan işletmenin varlıklarından hırsızlık yapması söz konusudur. İşletme adına sahte çek düzenleyerek veya kasadan para çalmak yoluyla şahsi nam ve hesabına para geçirmek doğrudan çalışan hilelerine bir örnektir.

2.1.11.2. Yönetim Hileleri

İşletmenin gerçekleştirebileceğinin üstünde koyulan bütçe hedefleri, yöneticilerin kendilerini başarılı gösterme çabaları ve yıl sonunda hedeflere ulaşılması sonucunda teşvik amacıyla yöneticilere verilecek ikramiye veya menfaatler yönetim hilelerinin gerçekleştirilmesine sebep gösterilmektedir. Yönetim hilelerine başvurular genellikle bunu finansal tablolar üzerinde önemli sayılabilecek düzeyde oynamalar gerçekleştirerek, işletme ortaklarına veya finansal tablo kullanıcılarına kasıtlı olarak yanlış bilgi ve ifadelerde bulunarak yapar. Bunun yanı sıra haksız menfaat, çıkar çatışması, bilgilerinin kötüye kullanılması veya gerçek bilgilerin saklanması yönetim hileleri olarak sıralanabilir (Uçma, 2011 s. 3).

2.1.11.3. Yatırım Hileleri

Yatırım hileleri ile yönetim hileleri arasında küçük farklılıklar bulunmaktadır, fakat yatırım hileleri yönetim hileleri ile karıştırılmamalıdır. Yönetim hilelerinde sahte finansal tablolar hazırlanır, yatırım hilelerinde ise hazırlanan sahte finansal tablolar yatırım yapmaları için gerçek veya tüzel kişilere sunulur. Yatırım hilelerinde amaç, gerçekleri saklayarak, gerçek dışı vaatlerde bulunarak ve sahte finansal tablolar gösterilerek gerçek veya tüzel kişileri yatırım yapmaya teşvik etmektir (Albrecht vd, 1995, s. 64).

2.1.11.4. Satıcı Hileleri

Satıcı hileleri, satıcı tarafından tek taraflı veya satıcının bir işletme çalışanı ile ortaklaşa gerçekleştirdiği hilelerdir. Bu yüzden satıcı hilelerini satıcı tarafından yapılan hileler ve satıcının çalışan ile ortaklaşa gerçekleştirdiği hileler olarak iki grupta inceleyebiliriz.

Satıcı tarafından yapılan hileler, işletmeye satılan mal veya hizmetten haksız kazanç sağlamak amacıyla gerçekleşir. Bu hileler çoğunlukla satılan mal veya hizmetin kalitesinin düşük olması, yüksek fiyat verilmesi, bedeli peşin olarak tahsil edilen mal veya hizmetin faturada yazılı olanlardan farklı olması, eksik teslimat veya gerçekleştirilmeyen teslimat olarak gösterilebilir.

Satıcının çalışan ile ortaklaşa gerçekleştirdiği hileler, satıcının çalışana rüşvet vererek gerçekleştirdiği hilelerdir. Bu tür hilelerde hem satıcın hemde çalışanın hilesinin varlığından söz edilebilir. Satıcının işletmeye ikinci kalite mal göndermesi, çalışanın bu durumu yönetime bildirmemesi ve bunun karşılığında rüşvet alması bu tür hilelerin en yaygın örneklerindedir.

2.1.11.5. Müşteri Hileleri

Müşteri hileleri, satıcı hileleri gibi işletme içinden değil işletme dışından gelen bir tehdittir. Bu hile türünde işletmenin mal ve hizmet satışında bulunduğu müşteriler haksız kazanç sağlayarak, işletmenin varlıklarını kendi nam ve hesaplarına aktarmaktadırlar. Müşteri hileleri satıcı hilelerinde olduğu gibi işletme çalışanlarıyla ortaklaşa gerçekleştirilebilir. Denetim çalışmalarında en çok rastlanılan müşteri hileleri ise işletmeye ödeme yapılmadığı halde yapılmış gibi göstermek, çift fatura düzenleme ve piyasa fiyatının altında mal veya hizmet satın alınması olarak sayılabilir.

2.1.12. Hile Denetimi

Hile denetimi, mali tablolarda bulunan tüm bilgilerin hata veya hile ile yanlışlar barındırıp barındırmadığını belirlemeye özgü yeterli bir güvenceyi edinmek hedefiyle planlanmış ve uygulanmış bir eylemdir. Bu sebeple, birçok hata ve hilenin ortadan kaldırılmasında mali tablo manipülasyonlarını önleyici faaliyetlerine katkıda bulunmak amacıyla etkin bir denetim, geliştirmenin ehemmiyeti büyüktür (Emir, 2008, s. 110).

Hile denetimini gerçekleştirirken hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasında ve önlenmesinde tüm işlemlere şüpheli bakılmalıdır. Şüpheli bakılarak, hileli işlemlerin nasıl gerçekleştirildiğini, kimler aracılığıyla gerçekleştirildiğini ve yapılan hilelerin kimleri hangi yönde etkilediğini tespit etmek gerekmektedir. Hile denetimi sürecinde, bağımsız ve iç denetçiler aracılığıyla hile ve usulsüzlüklerle alakalı göstergeler göz ardı edilmeyerek, denetçinin mesleki tecrübe, yeterlilik ve titizlik ilkelerinden faydalanarak tek

bir etken yerine birçok etkeni dikkate alarak incelemeler sürdürülmelidir (Terzi, 2012, s. 53).

2.1.13. Finansal Tablo Kalemleri ve Hile

Yönetim aracılığıyla gerçekleştirilen ve sadece kendilerine veya işletme sahiplerine kâr sağlayabilecek, bunun yanısıra birçok üçüncü kişilere önemli ölçüde zarar verebilecek finansal tablo düzenlemeleri iki ayrı temel gruba ayrılabilir (Bozkurt, 2009, s. 32). Bunlar;

1) İşletmeyi gerçekteki durumundan daha iyi görünmesini sağlayacak düzenlemeler,

2) İşletmeyi gerçekteki durumundan daha kötü görünmesini sağlayacak düzenlemeler.

Yönetim aracılığıyla gerçekleştirilen finansal tablo hileleri haricinde işletme çalışanlarında içlerinde bulunduğu hileli işlemlerin finansal tablo kalemlerini olumsuz yönde etkileyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bilanço ve gelir tablosu hesap gruplarının hileyle karşı karşıya kalma sıklıkları aşağıdaki gibi gösterilebilir. Hilenin rastlanma sıklığını, hesap gruplarının yanındaki numaralar ifade etmektedir (Pehlivanlı, 2011, s. 32).

BİLANÇO	
	2. Hizmetler
9.Nakit	4. Borç Hesapları
	5.Satış Gelir Hesapları
1.Alacak Hesapları	6. Tedarik
	7. Seyahat
3.Stoklar	8. Ücretler

Şekil 2. Hileyle Karşı Karşıya Kalan Hesap Grupları

Aşağıda bilanço ve gelir tablosu kalemleri üzerinde gerçekleştirilen hileler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.1.13.1. Bilanço Hesaplarında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Bilanço bir işletmenin veya kurumun belli bir zaman aralığının sonunda varlık ve varlıkların kaynak durumunu dengeli bir biçimde gösteren muhasebe ilke ve prensiplerine uygun hazırlanmış çift yanlı çizelgelere denir. Muhasebe ilke ve prensiplerine uygun hazırlanmamış bilanço hesapları, bilanço hileleri olarak adlandırılır. Bilanço hesaplarında en yaygın gerçekleştirilen hileli işlemler aşağıda gösterilmektedir.

2.1.13.1. Kasa Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Kasa hesabı işletmenin nakit giriş ve çıkışlarının kaydedildiği hesaptır. Bu hesap varlık kalemleri arasında en fazla likit değere sahip hesaptır. Bu özelliğinden dolayı hileli işlemlere en çok rastlanan hesaplardan biridir. Başlıca kasa hesabı üzerinde gerçekleştirilen hileli işlemler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Şen, 2003, s. 50):

- Ortakların nakit kullanımından kaynaklı olarak, kasa hesabında gerçeğinden yüksek seviyede bakiye bulunması,
- Tahsilatların işletmenin faaliyet sürdürdüğü temel operasyonlardan kaynaklanmaması,
- Sayım noksanlarının gerçeğinden fazla tutarda kayıt altına alınması,
- Belgelendirilemeyen veya gerçeğinden farklı tahsilat tutarı bulunması,
- Gerçekleşmeyen giderlerin ödenmesi,
- Döviz hesaplarının Türk Lirası (TL) olarak gösterilmesi,
- Kayıt dışı gelirden kaynaklı kasa hesabının yüksek bakiyede seyretmesi,
- Ortakların sermaye ödemesi için gerçekleştirdiği sahte tahsilat yapılmasıdır.

Kasa hesabında gerçekleşen hileli işlemleri engellemek için caydırıcı önlemler alınmalıdır. Bu önlemler kasa hesabının tutanak tutularak günlük kapanışlarının gerçekleştirilmesi, önceden belirlenmemiş tarihlerde personelin

bilgisi olmadan sık sık kasa sayımının yapılması, yabancı döviz cinsi ile işlemler gerçekleşiyor ise döviz kayıtlarının düzenli olarak ayrı ayrı tutulması, 397 sayım ve tesellüm fazlaları ve 197 sayım ve tesellüm noksanları hesaplarının bakiyelerinin kontrol altında tutulması ve incelenmesi olarak gösterilebilir (Küçük, 2008, s. 124).

2.1.13.1.2. Alınan Çekler Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Alınan çekler hesabı, gerçek ve tüzel kişilerden işletmeye alınan çeklerden oluşur, bu çekler tahsil için bankaya verilmemiş veya gerçek ve tüzel kişilere ciro edilmemiştir. Alınan çekler hesabında gerçekleştirilen hilelere örnek göstermek gerekirse (Aydın ve Ala, 2018, s. 89-94):

- Çek vadelerinin farklı gösterilmesi,
- Çek tutarının farklı gösterilmesi,
- Ciro edilen çeklerin çıkış gibi gösterilmesi,
- Alınan çeklerin örtülü sermaye veya örtülü kazanç ile ilişkilendirilmesi,
- Ciro edilen çekin yeni verilmiş çek gibi kayda alınması,
- Karşılıksız çekin portföye alınmaması ve cari hesabın düzeltilmemesi,
- Alınan çeklerin sahte satış karşılığında sehven muhasebeleştirilmesidir.

2.1.13.1.3. Bankalar Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Bankalar hesabı, işletmenin bir vade sonunda veya herhangi bir zaman diliminde yurt içi veya yurt dışında faaliyet gösteren banka ve finans kuruluşlarına yatırılan ve çekilen paraların izlenmesi için kullanılır. Bankalar hesabında gerçekleştirilen hilelerden en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Iban numaralarının farklılıkları,

- Takasa verilen çeklerin tahsil süresi,
- Ekstre tarihi ile işlem tarihi arasındaki farklılık,
- Banka hesaplarını kullanıma yetkili olan kişilerin havale- elektronik fon transferi (eft) tutarlarında değişiklik yapmalarınıdır.

2.1.13.1.4. Verilen Çekler Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Verilen çekler hesabı gerçek veya tüzel kişilere işletmenin bankalardan ödeme emri veya çek ile gerçekleştireceği ödemelerin kayıt altına alındığı hesaptır. Bu hesap bilançonun pasif tarafında yer alsada bilançonun aktif tarafında yer alan bankalar hesabını düzenleyen bir hesaptır. Hesabın muhasebe kaydı ve tahsilat işlemlerini gerçekleştiren görevli aynı ise hile riski yüksek bir seviyededir. Verilen çekler hesabında gerçekleştirilen hilelerden en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Aydın ve Ala, 2018, s. 89-94):

- Çek vadelerinin farklı gösterilmesi,
- Çek tutarının farklı gösterilmesi,
- Farklı cari hesaplardan çıkış,
- Çıkış kaydı yapılmayıp, vade tarihinde kendi ve hesabına veya ilişkili taraflara tahsilidir.

2.1.13.1.5. Diğer Hazır Değerler Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Diğer hazır değerler hesabı, hazır değerler arasında yer alan pullar, tahsil edilecek kuponlar, EFT, banka havaleleri, posta haveleleri ve kredi kartı çekimleri gibi değerleri içerir. Pos cihazının yaygınlaşmasıyla birlikte muhasebe kayıtlarında en yaygın olarak kredi kartı ile satış işlemlerinin yer aldığı görülmektedir. Kredi kartı ile yapılan satışlar haricinde fazla kaydın yer almadığı bu hesapta hilenin gerçekleşme riski diğer dönen varlıklar hesaplarına oranla düşüktür. Diğer hazır değerler hesabında gerçekleştirilen hilelerden en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yurt, 2019, s. 100):

- Tutarın olduğundan farklı gösterilmesi,
- Tahsil edilmiş kuponları tahsil edilmemiş gibi göstermektir.

2.1.13.1.6. Menkul Kıymetler Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Menkul kıymetler grubu, spekülatif amaçlı işletmenin varlıkları arasında bulundurduğu hisse senedi, hazine bonosu, tahvil, kâr-zarar ortaklığı belgesi, yatırım fonu katılma belgesi ve gelir ortaklığı senedi gibi menkul kıymetler ile birlikte bu değerler üzerinde gerçekleşen azalma karşılıklarının kayıt altına alındığı gruptur. Bu grup içinde sermaye hesapları izlendiği için işletme personeli tarafından hile gerçekleştirilme riski düşüktür. Bu grup içinde genellikle işletme ortakları ve yöneticiler varlıkları olduğundan fazla göstermek için hileli işlemler gerçekleştirmektedirler. Menkul kıymetler hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Mengi Tarhan ve Türkmen Yılmaz, 2013, s. 35-36):

- İşletme devri veya hisse satışında varlıklarını yüksek göstermek için manipüle edilmiş işletmelerin hisse senedinden yüksek tutarda bulundurma,
- Hisse senetlerinin satış tarihi ile kayıtlar arasında farklılık,
- Hisse senetlerinin varlıklara giriş tarihi ile kayıtlar arasında farklılık,
- Hisse senedinin değer azalışında karşılık ayrılmamasıdır.

2.1.13.1.7. Alıcılar Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Alıcılar hesabı, işletmenin ticari faaliyetleri sonucu doğan senetsiz alacaklarının izlendiği hesaptır. Bu hesap hem dönen varlıklar hemde duran varlıklar içinde vadesine göre ayrı ayrı izlenmektedir. Dönen varlıklar arasında yer alan alıcılar hesabında alacakların bir yıl içinde nakde çevrilmesi öngörülürken, duran varlıklarda yer alan alıcılar hesabındaki alacakların bir yıldan daha uzun vadede nakde çevrilmesi öngörülmektedir. Hileli işlemlerin gerçekleşme riskinin en yüksek olduğu bu grupta birçok hile çeşidine

rastlanmaktadır. Alıcılar hesabında gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Sabuncu, 2019, s. 95-97):

- Sahte satışlar sonucunda hayali alacaklar yaratılması,
- Karşılıksız alacaklara şüpheli alacak karşılığı ayrılmaması,
- Hayali alıcılar oluşturarak alacak gösterilmesi,
- İlişkili taraflardan olan alacağın gerçeğinden az gösterilmesi,
- Satılan mal veya hizmet miktarının gerçeğinden farklı olmasıdır.

2.1.13.1.8. Alacak Senetleri Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Alacak senetleri hesabı, işletmenin ticari faaliyetleri sonucu doğan senetli alacaklarının izlendiği hesaptır. Bu hesap hem dönen varlıklar hemde duran varlıklar içinde vadesine göre ayrı ayrı izlenmektedir. Dönen varlıklar arasında yer alan alacak senetleri hesabındaki senetlerin vadesi bir yıl veya daha az, duran varlıklarda yer alan alacak senetleri hesabındaki senetlerin vadesi ise bir yıldan daha uzundur. Bu hesapta hileli işlemlerinin gerçekleşme riski alıcılar hesabına göre daha düşüktür. Alacak senetleri hesabında gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Uzun vadeli senetleri kısa vadeli veya kısa vadeli senetleri uzun vadeli senet gibi gösterip finansal tablo kullanıcılarına kredibitelerini yüksek gösterme,
- Senet üzerindeki yazı ve rakamların değiştirilmesi,
- Sahte veya senet düzenlemeye yetkisi olmayan kişinin imzasıyla düzenlenen senetler,
- Tahsil edilen senetlerin çıkışının yapılmaması,
- Gerçek senet üzerindeki tutarın kayda daha yüksek kaydedilmesi,
- İlişkili taraflardan alacaklara karşılık sahte senet kaydedilmesi,

- Tahsilatla görevli personel gerçek senedi zimmetine geçirerek yerine sahtesini koymak marifetiyle senetten kısa süreli menfaat sağladıktan sonra tahsilatın gecikmeli olarak hesaba geçirilmesidir.

2.1.13.1.9. Verilen Depozito ve Teminatlar Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Verilen depozito ve teminatlar hesabı, işletmenin taraflar arasında yapılan bir sözleşmenin karşılığı olarak bir vade sonunda geri almak kaydıyla veya bir işin yapılmasının üstlenilmesi karşılığında verilen depozito ve teminat niteliğindeki nakit değerlerin izlendiği hesaptır. Bu hesap hem dönen varlıklar hemde duran varlıklar içinde vadesine göre ayrı ayrı izlenmektedir. Dönen varlıklar arasında yer alan verilen depozito ve teminatlar hesabının vadesi bir yıl veya daha az, duran varlıklarda yer alan verilen depozito ve teminatlar hesabının vadesi ise bir yıldan daha uzundur. Verilen depozito ve teminatlar hesabında gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Uzun vadeli verilen depozito ve teminatların kısa vadeli olarak veya tam tersi bir şekilde gösterilmesi,
- Döviz cinsi ile verilen depozito ve teminatların dönem sonunda değerlendirme işlemlerinin yapılmaması,
- Uzun süreli ve düşük tutarda hesaplarda kalan depozito ve teminatların zimmete geçirilmesi,
- Tutarların gerçeğinden farklı olarak izlenmesi,
- Şüpheli alacak olarak izlenmesi gereken verilen depozito ve teminatların şüpheli alacak olarak izlenmemesidir.

2.1.13.1.10. Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Şüpheli ticari alacaklar hesabı, işletmenin ticari faaliyetleri sonucunda elde ettiği senetli veya senetsiz alacaklarından vadesi geçmiş, yazı ile ödenmesi

istenmiş veya mahkemeye başvurarak icra safhasına gelmiş tahsilatı şüpheli olanların izlendiği hesaptır. Bu hesap üzerinde yapılan denetimlerde birçok hile ile karşılaşmak mümkündür. Şüpheli ticari alacaklar hesabında gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Şen, 2007, s. 117-118):

- Gerçek şüpheli ticari alacak tutarından az gösterilmesi veya gösterilmemesi,
- Tahsilatların kaydedilmemesi,
- Tahsilatların gelecek yıla gelir kaydedilmesi,
- Şüpheli ticari alacaklar hesabının şüpheli ticari alacaklar hesabı karşılığı ile tutarlı olmamasıdır.

2.1.13.1.11. Diğer Alacaklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Diğer alacaklar hesap grubu, işletmenin ticari faaliyetlerinin haricinde ortaya çıkan, bir yıl veya daha az vade de tahsil edilmesi öngörülen senetli ve senetsiz alacaklarının takip edildiği gruptur. Bu hesap grubu içinde ayrıca gruba ait şüpheli alacaklar ve şüpheli alacakların karşılığın da izlenmektedir. Diğer alacaklar hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Gerçek tutarından az yada fazla gösterme,
- Hesaptaki tutarı alacakların izlendiği diğer hesaplara parçalar halinde aktararak yok etme,
- Diğer alacaklar grubunda izlenmesi gereken tutarın alıcılar hesabında izlenmesi,
- Harcamaları şirket aracılığıyla gerçekleşen ortakların cari hesaplarına personelin kendi harcama belgelerini eklemesidir.

2.1.13.1.12. Stoklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Stoklar hesap grubu, işletmenin üretim faaliyetinde bulunmak, satmak veya tüketmek için varlıkları arasına kattığı ilk madde malzeme, yarı mamul, yan ürün ve ticari mal gibi bir yıl veya daha kısa bir sürede nakde dönüştürülmesi öngörülen veya üretimde kullanılacak olan varlıkların izlendiği hesap grubudur. Bu hesap grubu bilançonun aktif tarafında yer alan hesaplar ve hesap grupları arasında alıcılar hesabından sonra en çok hilenin gerçekleştiği hesap grubudur. Hile gerçekleşme riski yüksek seviyede olan bu hesap grubunda birçok farklı hile türüne rastlamak mümkündür. Stoklar hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Hiçşamaz, 1974, s. 90):

- Girdi kalitesinin anlaşma sağlanan sipariş formundakinden düşük olması,
- Girdi miktarının sipariş formundan veya faturadan farklı olması,
- Girdi bedelinin belgelerdeki tutardan düşük veya fazla kayıt altına alınması,
- Girdinin belgesiz kayıt altına alınması,
- İskontoların düşük veya yüksek gösterilmesi,
- İade tutarlarının farklı gösterilmesi,
- Satılan mamül maliyetini kaydetmemek yoluyla stoklardan çıkış yapılmaması,
- Stoklarda mükerrer sayım gerçekleştirilmesi,
- Alış yapıp başka adreslere sevk gerçekleştirme,
- Fire ve hurdaları gerçeğinden fazla gösterme,
- Sahte girdi faturası kayıt altına alarak sonrasında iade faturasının kesilmesidir.

2.1.13.1.13. Mali Duran Varlıklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Mali duran varlıklar hesap grubu, işletmenin bir yıldan daha uzun vadede varlıkları arasında tutmayı öngördüğü menkul kıymetler ve ortaklık amacıyla elde tutulan sermaye payları ile birlikte nakde çevrilme özelliği bulunmayan menkul kıymetlerin takip edildiği hesap grubudur. Mali duran varlıklar hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Aydın, 1990, s. 21):

- Mali duran varlıkların yanlış değerlendirilmesi,
- Birleşme tamamlanmadan tamamlanmış gibi gösterme,
- Değer düşüklüğünün gösterilmemesi,
- Mali duran varlıkların elden çıkarıldığı halde kayıtlarda bulunması,
- Ayrılması gereken karşılık tutarında farklılık,
- Mali duran varlıklardan elde edilen gelirlerin gösterilmemesi veya dönemsellik ilkesine aykırı bir şekilde izlenmesidir.

2.1.13.1.14. Maddi Duran Varlıklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Maddi duran varlıklar hesap grubu, işletmenin faaliyetlerini sürdürmek amacıyla varlıkları arasında bulundurduğu ve faydalanma ömrü bir yıldan daha uzun olan fiziki varlık kalemleri ile birikmiş amortismanlarının takip edildiği hesap grubudur. Maddi duran varlıklar hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Şen, 2003, s. 229-231):

- Birikmiş amortismanın tutarının daha az veya fazla gösterilmesi,
- Faydalanma ömrünün daha fazla veya az gösterilmesi,
- Varlıkların olduğundan farklı şekilde sınıflandırılması,
- Hayali duran varlık kaydının yapılması,
- Varlığın elden çıkmasına rağmen hâla bilançoda yer alması,

- Satış belgesi üzerine tutarı yüksek göstererek varlığı olduğundan farklı tutarda satmış gibi göstermek veya tam tersi,
- Kalıntı değerini gerçeğinden farklı tutarda hesaplamak,
- Varlıklar üzerinde oluşan değer düşüklüğünü göstermemek,
- Uygulanması gereken amortisman yöntemi yerine farklı bir yöntemin kullanılmasıdır.

2.1.13.1.15. Mali Borçlar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Mali borçlar hesap grubu, işletmenin kredi kurum ve kuruluşlarına olan bir yıl veya daha az vadeli borçları ile vadesi bir yıldan uzun olan mali borçların ana para taksit ve faizlerinin izlendiği, bunların yanında para ve sermaye piyasası araçlarına sağlanan kredilerin de takip edildiği hesap grubudur. Mali borçlar hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Borçları düşük göstermek,
- Şirketin faaliyeti için kullanılan kredinin 3. kişiler adına olması,
- Uzun vadeli kredinin kısa vadeli gibi gösterilmesi veya tam tersi,
- Alınan kredinin bilançoda gösterilmemesi,
- Vadesi geçmiş ödenmeyen kredilerin ödenmiş gibi gösterilmesidir.

2.1.13.1.16. Ticari Borçlar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Ticari borçlar hesap grubu, işletmenin ticari faaliyetleri sonucu doğan senetli ve senetsiz borçlarının izlendiği hesaptır. Kredi kurum ve kuruluşlarına olan borçlar bu hesapta takip edilmez. Vadesi bir yıl veya daha kısa olan ticari borçlar 32 nolu gruptaki ticari borçlar hesabında takip edilirken, vadesi bir yıldan daha uzun olan ticari borçlar 42 nolu hesap grubunda takip edilir. Hileli işlemlerin gerçekleşme riskinin yüksek olduğu bu grupta birçok hile çeşidine

rastlanmaktadır. Ticari borçlar hesabında gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Güredin, 2007, s.147):

- Borçların düşük gösterilmesi,
- Ödemelerin farklı cari hesaptan çıkılması,
- Borcun işletmenin ticari faaliyetlerinden kaynaklanmaması,
- Ödeme yapılmış gibi gösterilip, yapılmaması,
- Verilen Avanslar hesabı yerine borçlar hesabına kayıt yapılması,
- Kısa vadeli borçların uzun vadeli borçlara kaydedilmesi
- Döviz cinsi olan borçlara yanlış değerlendirme işlemleri yapılması,
- Belirli tutarı aşan nakten yerine bankadan yapılması zorunlu olan ödemelerin parçalara bölünerek aynı gün içinde nakten yapılmasıdır.

2.1.13.1.17. Öz kaynaklar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Öz kaynaklar hesap grubu, işletme varlıklarının ne kadarının ortaklar veya işletme sahibi tarafından karşılandığını gösterir. Bu gupta işletmenin nihai faaliyeti sonucunda doğan kâr payı olarak dağıtılmayan kârlar ile birlikte ortakların veya işletme sahibinin sermaye olarak verdikleri değerler takip edilir. Öz kaynaklar hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Ödenen sermaye tutarı ile taahhüt edilen sermaye tutarı arasında farklılıklar,
- Aynı konulan sermayelerin mevzuata göre değerlemesinin yapılmaması,
- Yedeklerin ayrılması veya eksik ayrılmasıdır.

2.1.13.2. Gelir Tablosu Hesaplarında Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Gelir tablosu muhasebe ilke ve prensiplerine uygun hazırlanmış, işletmenin belirli bir hesap dönemi içerisindeki faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan gelir ile üstlendiği maliyet ve giderin dönem net kârı veya zararıyla birlikte gösterildiği bir finansal tablodur. Gelir tablosu rapor tipi ve hesap tipi olmak üzere iki biçimde düzenlenebilmektedir.

Ülkemizde uygulanan e-fatura, e-arşiv fatura ve mal ve hizmet alımlarına ilişkin bildirim formu (BA) ve mal ve hizmet satışlarına ilişkin bildirim formu (BS) sayesinde faturalar üzerinde gerçekleştirilen birçok hilenin önüne geçilse de bu alınan önlemler tam anlamıyla finansal tablo hilelerinin önüne geçememiş aksine yeni tür fatura hilelerinin ve finansal tablo hilelerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Faturalar üzerinde gerçekleştirilen hileler doğrudan işletmenin gelir tablosu hesaplarını etkilediğinden, fatura üzerindeki bilgiler ve muhasebe kaydı uyumluluğuna dikkat edilmelidir. E-fatura veya e-arşiv fatura olarak düzenlenen belgeler üzerinde firmanın imzası, kaşesi veya el yazısı bulunmadığından elektronik ortamda bilgilerin değiştirilebileceği göz ardı edilmemeli varsa işletmenin e-fatura entegratöründen doğrudan faturalar temin edilmeli yoksa şüpheli görülen cariler üzerinden işletmelere karşıt inceleme tutanağı gönderilmelidir.

Gelir tablosu kalemleri ile ilgili yapılan hileli işlemler aşağıda alt başlıklar altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.1.13.2.1. Brüt Satışlar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Brüt satışlar hesap grubu, işletmenin faaliyet dönemi içerisindeki gerçekleştirdiği satış tutarlarını ve bu satışlar sonucu mal veya hizmetin bedeli haricindeki sermaye katkısı niteliğinde olmayan gelirlerin takip edildiği hesap grubudur. İşletmenin kârlılığını ve cirosunu yüksek göstermek için hileye başvuru bu hesap grubunda birçok hile çeşidine rastlanmaktadır. Brüt satışlar hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Küçük, 2008, s. 187-190):

- Fatura tutarından farklı kayıt yapmak,
- Fatura dönemi yerine farklı döneme kayıt yapmak,
- Fiktif satış kayıtları oluşturmak,
- Faturasız satış yaparak açıktan tahsil gerçekleştirmek,
- Şişirilmiş veya tutarı azaltılmış fatura düzenleme,
- Fatura üzerindeki mal ve hizmet miktarı bölümüne gerçeğinden farklı miktar yazmak,
- Vade farkı, faiz, kur farkı, fiyat farkı vb. olarak düzenlenen satış faturalarında mevzuata uyulmaması,
- İptal faturası kayıtlarının yapılmaması,
- Yurtdışı satışları kaydının yurtiçi satışlara yapılması veya tam tersi,
- Yurtdışı satış faturası GÇB (gümrük çıkış beyannamesi) veya ETGB (elektronik ticaret gümrük beyannamesi) tarihi yerine farklı bir tarihe kayıt altına alınması,
- Döviz cinsiyle yapılan satış tutarının GÇB ve ETGB tarihi göz önüne alınmayarak TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) döviz alış kuru üzerinden hesaplanmamasıdır.

2.1.13.2.2. Satış İndirimleri Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Satış indirimleri hesap grubu, işletmenin brüt satışlarından çıkarılması gereken satıştan iadeler, satış iskontoları ve diğer indirimlerin izlendiği gruptur. Bu grup tutarının brüt satışlardan çıkarılmasıyla işletmenin net satışları bulunmaktadır. İşletmeler genellikle daha az vergi ödemek için bu hesap grubu üzerinde finansal tablo hilelerine başvuruyorsa da kârlılık oranını yüksek göstermek isteyen işletmeler de yaptıkları satış indirimlerini kayda almayarak finansal tablo hilesi gerçekleştirme yoluna gitmektedirler. Satış indirimleri hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Muhasebe kayıtlarında satış indirimlerinin gösterilmemesi,
- Dönemsellik ilkesine aykırı kayıtların yapılması,
- Fazla tutarda satış indirimi gösterme,
- Mükerrer kayıtların yapılması,
- Satış indirimlerinin gider olarak kayda alınmasıdır.

2.1.13.2.3. Satışların Maliyeti Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Satışların maliyeti hesap grubu, işletmenin faaliyet dönemi içerisindeki gerçekleştirdiği satışlar için üstlendiği maliyetin takip edildiği hesap grubudur. Satışların maliyetini yüksek göstererek vergi kaçırmak veya düşük göstererek işletmenin kârını olduğundan fazla göstermek amacıyla bu grup üzerinde hileler gerçekleştirilmektedir. Satışların maliyeti hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Fire oranlarının yüksek gösterilmesi,
- Satılan mal veya hizmete satılmayan mal veya hizmetin maliyetinin yüklenilmesi,
- Satılan mal veya hizmet maliyetinin düşük gösterilmesi,
- Fiktif alışlardan maliyet yüklenilmesi,
- Kayıt altına alınmayan alış faturalarından dolayı maliyetin düşük gösterilmesidir.

2.1.13.2.4. Faaliyet Giderleri Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Faaliyet giderleri hesap grubu, işletmenin faaliyet dönemi içerisindeki gerçekleştirdiği satışlar için üstlendiği maliyeti elde etmek veya faaliyetini sürdürmek üzere katlandığı alışların izlendiği hesap grubudur. Satışların maliyeti grubunda olduğu gibi kârda düşürücü etki yaptığından bu grup üzerinde finansal tablo hilesi gerçekleştirme riski yüksektir. Denetimde

ortakların şahsi giderlerinin işletme kayıtlarında bulunmadığına ve dönemselik kavramına uygun kayıtlar yapılmadığına dikkat edilmelidir. Faaliyet giderleri hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Mengi Tarhan ve Türkmen Yılmaz, 2013, s. 88):

- Ortakların şahsi giderlerinin kayıt altına alınması,
- Sahte gider faturalarının kayıt altına alınması,
- Ortakların şahsi hesaplarından kredi çekip işletme için kullanması veya tam tersi,
- Sigorta gideri gibi giderlerin dönemselik kavramına aykırı olarak kayıt altına alınması,
- Fazla işçi çalıştırıyor gibi gösterip maaşı zimmete geçirme,
- Mükerrer amortisman ayırma veya amortisman oranını düşük göstererek olduğundan fazla tutarı giderleştirme,
- İşletmeye ait olmayan araç giderlerinin kayıt altına alınması,
- Kanunen kabul edilmeyen giderlerin vergi matrahından düşülmesi için kayıt altına alınması,
- Finansal kiralama yöntemiyle elde edilen duran varlıkların faiz gideri ve kur farklarının varlığın maliyetine ilave olarak gösterilmesi gerektiği hallerde gider olarak kayıt altına alınmasıdır.

2.1.13.2.5. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar Hesap Grubunda Gerçekleştirilen Hileli İşlemler

Diğer faaliyetlerden olağan gelir ve kârlar hesap grubu, işletmenin ana faaliyeti haricindeki elde ettiği gelir ve kârlarının izlendiği hesap grubudur. Bu grup üzerinde finansal tablo hilesi gerçekleştirme riski düşük olsada tam anlamıyla yok denilemez. Bu grubun içinde yer alan konusu kalmayan karşılıklar hesabındaki kayıtlara dikkat edilmelidir. Diğer faaliyetlerden olağan gelir ve kârlar hesap grubunda gerçekleştirilen hilelerin en yaygın olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Küçük, 2008, s. 198-200):

- Dönemselik ilkesine uygun kayıt yapılmaması,

- Konusu kalmayan karşılıkların kayıt altına alınmaması veya alacaklar hesabında gerçekleştirilen finansal tablo hilesinin gizlenmesi amacıyla kayıt yapılması,
- Komisyon gelirlerinin kayıt altına alınmadan zimmete geçirilmesi,
- Diğer olağan gelirlerin kayıt altına alınmadan zimmete geçirilmesidir.

2.1.14. Hilenin Önlenmesine Yönelik Faaliyetler

Hilenin önlenmesine yönelik faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleştirildiği işletmelerde bile hilelerin net bit şekilde önüne geçilmesi söz konusu değildir. İşletmede hileleri önleyici ve ortaya çıkarıcı yöntemler uygulanmasına rağmen suiistimaller işletmenin farklı düzeylerinde gerçekleşebilir (Özkul ve Özdemir, 2011, s. 85).

İşletme ortakları ve üst yönetim eliyle gerçekleştirilen hileleri ortaya çıkarmak daha zor olmaktadır. Bu yüzden işletmelerde muhasebe hilelerin tespit edilmesini sağlayıcı önlemlerin alınması işletmenin geleceği açısından çok önemlidir. Hilenin önlenmesine yönelik faaliyetlerin ilk adımı işletmeye kurumsal kimlik kazandırmaktır, ardından işletmenin yetkin iç ve bağımsız denetim ekipleri tarafından sürekli bir denetime tabii tutulmasıdır (Sabuncu, 2019, s. 117).

2.1.14.1. Organizasyon Kültürü ve Etik Değerlerin Oluşturulması

Organizasyon kültürünün ve etik değerlerinin oluşturulmasının işletmeye birçok faydası bulunmaktadır. Etik değerler, yasalar içinde zorunlu olarak bulunmayan ve işletmenin ekonomik faydasına direk katkı sağlamayan davranışları içermektedir. Etik davranışlar gösteren bir işletme olabilmek için işletmelerin, doğruluk, eşitlik ve tarafsızlıkla hareket etmeleri, düzenleyici otoritelerinin kurallarına uyma ve saygı göstermeleri gerekmektedir (Ülgen, 2003, s. 1).

Etik kuralların belirlenerek organizasyon kültürü oluşturan ve oluşturulan organizasyon kültürüne uygun faaliyet gösteren çalışanlar, üst

yönetim ve işletme ortakları arasında karşılıklı saygıyı ve güveni geliştiren bir kültüre sahip olurlar (Acar, 2000, s. 2). Etik değerlerin kalitesi işletmede gerçekleşen hile faaliyetleri ve suiistimalleri alt seviyelere çekmektedir. Etik değerlere uygun faaliyet gösteren çalışanlardan beklenti hile ve suiistimallere kalkışmaması, gördüğü hile ve suiistimalleri de yetkili mercilere bildirmesidir.

2.1.14.2. İç Kontrol

İç kontrol sisteminde işletmedeki departmanlar kendi içlerinde alt bölümlere ayrılmaktadır. Her alt bölümün yönetimini farklı kişiler üstlenmekte ve alt bölümler arası denetlemeleri gerçekleştirmektedir. Bu yöntem ile işletmeye gerçek veriler ve raporlar sağlanmakta, bununla birlikte de çalışanların görev ve sorumluluk alanları saptanabildiğinden hile riski düşürülmektedir. Ayrıca, işletmede çalışanların görev ve sorumluluklarına göre belirli alanlara giriş izni verileceğinden suiistimal ve kötü amaçlı faaliyetler önlenmektedir. Bu tür etkinlikler ile işletmenin görev mekanizması sistemli bir şekilde sürdürülmektedir. Uygulanan bu sistem içerisinde veri ve kayıtların akışı gerçek bir şekilde sürdürülebilmekte, tüm faaliyetler kayıt altına alınmakta ve olası hata ve hilelere karşı belgelerin gerçekliği denetlenebilmektedir (Kaval, 2008, s. 126).

2.1.14.3. İç Denetim

İç denetim, bir işletmeye ait ve işletme yönetimi tarafından olabilecek yolsuzlukları, hata ve hileleri en az seviyeye düşürmek amacıyla, işletmenin sistemlerini ve prosedürlerini kontrol etmek ve değerlendirmek için görevlendirilen departman etkinliğidir (Yörüker, 1999). İç denetim temel anlamıyla hiyerarşik bir şekilde gerçekleştirilen denetimdir. Hiyerarşik yapı içerisinde her zaman en üst seviyede ve aynı zamanda denetleyen pozisyonundadır.

İç denetim biçimi; bir kurumda idari kontrolün eksiksiz ve etkin bir şekilde bulunup, bulunmadığı, raporlar ve tutulan mali kayıtların, muhasebe ve diğer faaliyetlerde doğru işlemleri gösterip göstermediği ve gerçek, dinamik

sonuçlar gerekleŒip gerekleŒmediĐi, tüm hiyerarŒik birimin sorumluluk altında olduğu yöntem, plan ve politikaları sürdürüp sürdürmediği hususlarında birinci elden gözlemlere binaen, iŒletme yönetimi namına gerekleŒtirdiĐi teknik ve araŒtırmalardan oluŒur (Holmes ve Wayne, 1975).

2.1.14.4. Bağımsız Denetim

Bağımsız denetim faaliyetleri, kurum dıŒında ve kurumla bir iliŒkiye sahip olmayan denetim ekibinin veya denetim Œirketinin yaptığı denetime denir. Bağımsız denetim süreci; finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, muhasebe standartlarına ve ilkelerine uygunluğu ile kayıt ve raporların doğruluğu hususunda makul güvenceye sahip olunacak uygun ve yeterli denetim kanıtı sağlamak amacıyla kayıt, belge ve defterlerin denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasıdır (Selimoğlu KardeŒ, zbirecikli ve Uzay, 2017, s. 9).

Bağımsız denetim faaliyetleri sürdürülen iŒletmede alıŒanlar, denetim faaliyetlerinin uygulanmadığı durumlara göre daha itinalı alıŒmakta ve bu da gerekleŒebilecek aksaklıkların önüne geçmektedir. Fakat aksaklıkların tmmn önüne geçmek bağımsız denetim sreciylede mümkün değildir. İŒletme içinde aksaklıklar ve yanlışlıklar çıkabilmekte ve denetçi bunları tespit edip bildirdiği takdirde gereken iŒlemler yapılmaz ise denetçi denetim raporunda grŒn Œartlı biçimde bildirmekte ve bunun sonucunda finansal tablo kullanıcılarının tablolardaki bilgilerin güvenirliği konusunda uyarımıŒ olmaktadır (Porter, Simon ve Hatherly, 2006, s. 11).

2.1.15. Hilenin Tespit Edilmesinde Kullanılan Yöntemler

Hilenin tespit edilmesiyle ilgili yapılan alıŒmalara bakıldığında, hile tespitiyle ilgili yaklaŒımların birçok farklı kıstaslara göre sınıflandırılmakta olduğu görülmektedir. Hilelerin tespit edilmesinde kullanılan yöntemler temel olarak reaktif yöntemler ve proaktif yöntemler olarak ayrılabilir. Bu iki ayrı yöntemin yanında analitik yöntemlerden de faydalanır. Bu bölümde reaktif yöntemler ve proaktif yöntemler detaylarıyla birlikte incelenecektir.

2.1.15.1. Reaktif Yöntemler

Reaktif yöntemler bir diğer adıyla geleneksel yöntemler, işlem ve olaylar gerçekleştikten sonra önlem alınması olarak ifade edilir. Reaktif yaklaşım işletmedeki faaliyetlerle ilgili prosedürlerin yeniden planlanması gerektiğinin bir belirtisidir. Bu yüzden işletmedeki olası hata ve hileleri işlemlerin tespit edilerek önlenmesi açısından önemlidir (Akyüz, 2020, s. 95).

Yapılan çalışmalara bakıldığında başlıca reaktif yöntemler; sürekli denetimler, ihbar hatları tekniği, kırmızı bayraklar tekniği, çalışanların gözlemlenmesi ve çapraz denetim tekniği olarak gösterilebilir.

2.1.15.1.1. Sürekli Denetimler

Sürekli denetim, teknolojik gelişmelerle birlikte kısa bir süre içinde ulaşılan finansal veriye güvence sağlanması temeline dayanmaktadır. Sürekli denetim faaliyetleri ile olası hata ve hile seviyesinde düşüş meydana gelmektedir. İşletmelerin, etkinliklerinde hata ve hilelerin önceden tespiti çok önemlidir. Hata ve hilelerin erken tespiti için, işletmenin etkin ve verimli bir iç kontrol sistemi kurması bunun için ise sürekli denetim faaliyetlerinin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sürekli denetim faaliyetlerinde, işletmenin finansal verileri birçok yazılım araçları vasıtasıyla sürekli denetlenerek, hazırlanan denetim raporları, finansal tablo kullanıcılarına belirli sürelerde sunulmaktadır. Sürekli denetimler ile birlikte finansal tablo kullanıcıların, tablolara olan güven seviyeleri artmakta ve işletmenin daha şeffaf olması sağlanmaktadır (Memiş ve Tüm, 2011, s. 145-162).

2.1.15.1.2. İhbar Hatları

İhbar hatları faaliyeti kolayca uygulanabilen hilelerin tespitinde kullanılan bir yöntemdir. İşletme çalışanlarından ya da bağımsız denetçinin işletmede gerçekleşen hata veya hileleri yetkili kişi ya da kişilere aktarması sonucunda ilgililerin bu hata veya hileleri analiz etme sürecidir. Bahsi geçen hata ve hilelerin yetkili kişileri; iç denetçiler, denetim komiteleri, üst düzey yöneticiler, işletme sahipleri veya yasal yaptırım uygulayabilen kurumlardır.

İşletmede gerçekleşen hata ve hileleri bilen veya farkında olup bu hileleri yetkili makamlara bildirmeyen kişi ya da kişilerde hileyi gerçekleştiren grubuna dahil olmaktadır (Yıldız ve Başkan, 2014, s. 22).

2.1.15.1.3. Kırmızı Bayraklar Tekniği

Kırmızı bayraklar tekniği birincil olarak işletmenin yapısı, departmanlar düzeyinde faaliyetlerin sürdürülme biçimi ve işletme kültürünün incelenmesine dayanmaktadır. Teknikte şüphe uyandıran bir olay veya işlem vardır. Hileli işlemler olmuş ya da olma ihtimali bulunan alanlara işaret konulur. Bu şüpheli işlem veya olayı ortadan kaldırmak için denetçi incelemelerini tamamlayarak hilenin gerçekte olup olmadığı konusunda netlik sağlamaktadır. Hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasındaki en önemli faktör hilenin belirtilerini saptayabilmek ve bunun neticesinde şüphe uyandıran alanlarda derinlemesine inceleme yapabilmektir (Bozkurt, 2009, s. 134).

2.1.15.1.4. Çalışanların Gözlenmesi

Çalışanların gözlenmesi işletmede bulunan turnike sistemleri, giriş kimlikleri, gün sonu sayımlar, belirli dönemlerde gerçekleştirilen fiziki sayımlar ve kamera sistemleri gibi suiistimal ve hileyi önleyici araçların varlığı denetçinin gerçekleştireceği mülakat ve hile incelemelerine büyük bir katkı sağlayacaktır. Burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus suiistimal ve hileleri önleyici araçlar kullanırken, çalışanın psikolojik durumları düşünülmeli ve bu önemler bir mobbing unsuru haline getirilmemelidir.

Çalışanların uygun şartlarda gözlenebilmesi, gerçekleşen hilelerin erken tespitine yol açabileceği gibi, aynı zamanda hileyi önleyici bir sonuçta vermektedir. Hile yapmayı planlayan bir çalışanın gözlendiğini düşünmesi sonucu çalışanın hile yapma ihtimalini düşürür ve çalışan üzerinde yakalanma baskısı yaratır (Şen, 2013, s. 144).

2.1.15.1.5. Çapraz Denetim Tekniği

Çapraz denetim tekniği, finansal tablo denetimlerinde en kapsamlı hesap denetimi gerçekleştiren yöntem ve tekniklerden biridir. Hesapların birbirleriyle olan borç ve alacak kayıt ilişkisi durumuna göre ölçütler bulunmaktadır. Hesapların yer alacağı muhasebe kayıtlarının ölçütlerini tespit etmek çapraz denetim tekniğinin temelini oluşturmaktadır. Bu teknik sayesinde hesapların karşılıklı olarak nasıl çalışması gerektiği belirlenir. Belirlenen ölçütlerin dışında hesap çalışmaması gereken bir hesap ile karşılıklı çalışıyor ise bu kayıt üzerinde araştırma yapılır (Çankaya ve Gerekan, 2009, s. 100). Üçüncü bölümde çapraz denetim tekniği tüm ayrıntılarıyla birlikte ele alınacaktır.

2.1.15.2. Proaktif Yöntemler

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak hile çeşitleri artmış, bunun yanında hilenin önlenmesi ve tespit edilmesi konularındaki beklentide gitgide artmaktadır. Beklentilerdeki artışın başlıca nedenlerini de geçmişte yaşanan finansal tablo skandalları oluşturmaktadır. Bu skandallar yüzünden bağımsız denetim faaliyetlerine güven sarsılmıştır. İşletmeler iç kontrol ve iç denetim sistemlerini güçlendirme yoluna girmişlerdir (Pehlivanlı, 2011, s. 48).

Denetim faaliyetlerini güçlendirmek isteyen işletmelerde denetçilerin hileyi tespit etmede kullandıkları yaklaşımlardan biri de proaktif yaklaşımdır. Proaktif yaklaşımın temelinde işletmede hileyle ilgili göstergeler tespit edilmeden önce gerçekleşebilecek olan hileler saptanarak bu hilelerin gerçekleşmemesi için bir dizi önlem alınması yatmaktadır (Ertikin, 2017, s. 78).

Proaktif yaklaşımlarda temel olarak veri madenciliği, yapay sinir ağları, karar ağaçları, fışlı yöntemi, veri analizi, Benford Yasası ve çapraz denetim tekniği kullanılmaktadır.

2.1.15.2.1. Veri Madenciliği

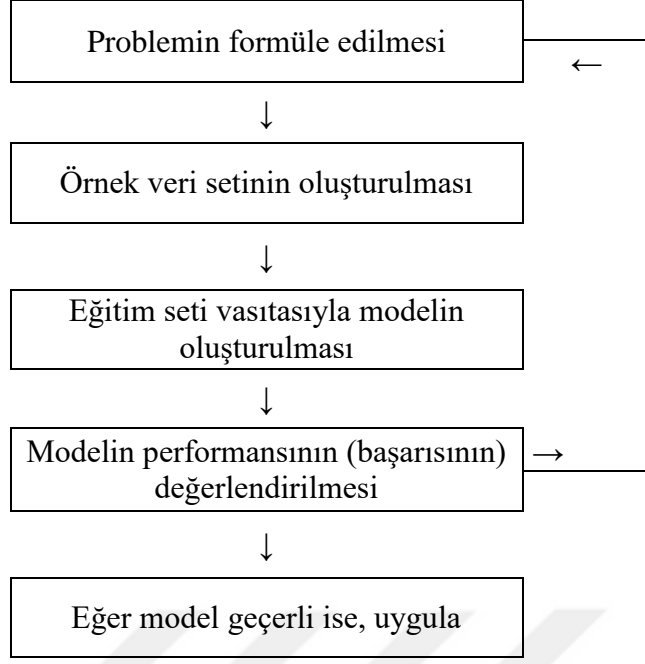
Veri madenciliği, mali denetimler, risk analizi ve hile araştırmaları gibi konularda i ve dış kaynaklardan elde edilen veriler üzerinden açıkça tespit edilemeyen sonuçlara ulaşma süreci olarak tanımlanır (Kiracı, 2004, s. 138-139).

Veri madenciliği yüksek miktardaki verilerin arasından gelecek dönem tahminlerin yapılabilmesini sağlayacak anlamlı, faydalı kural ve bağlantıları bilgisayar programlarıyla araştırmaktadır. Veri madenciliğinin işletmelere kazandırdığı en büyük fayda, veri grupları arasındaki benzer trendlerin saptanmasıdır. Büyük lekli işletmelerde, genellikle uygulamaya yer verilen veri madenciliği hilelerin ortaya çıkarılmasında günümüzde çok bilinen bir yöntemdir (Savaş, Topaloğlu ve Yılmaz, 2012, s. 6).

2.1.15.2.2. Yapay Sinir Ağları

Yapay sinir ağları temel olarak biyolojik zekayı ele almaktadır. Amaç, biyolojik zekanın nöronlar arası sinir hücreleri vasıtasıyla ileti göndermesini ele alarak, gelişmiş bilgisayar sistemlerinin tasarımında insan beyni faaliyetlerinin taklit edilmesidir. Bağlantılar, düğümleri, düğümler de yapay sinir ağlarını yaratmaktadır. Bu sistemler bir etkinliğin girdiler ve çıktılar arasındaki ilişkisi sayesinde öğrenebilme ve sonrasında açıklayabilme becerisine sahiptir (Erdoğan, 2006, s. 181).

Bu yapay sinir ağları hilenin saptanması ve riskin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Aşağıdaki Şekil 3'de yapay sinir ağı modelinin işleyiş Şekli gösterilmiştir (Terzi ve Şen, 2015, s. 483).

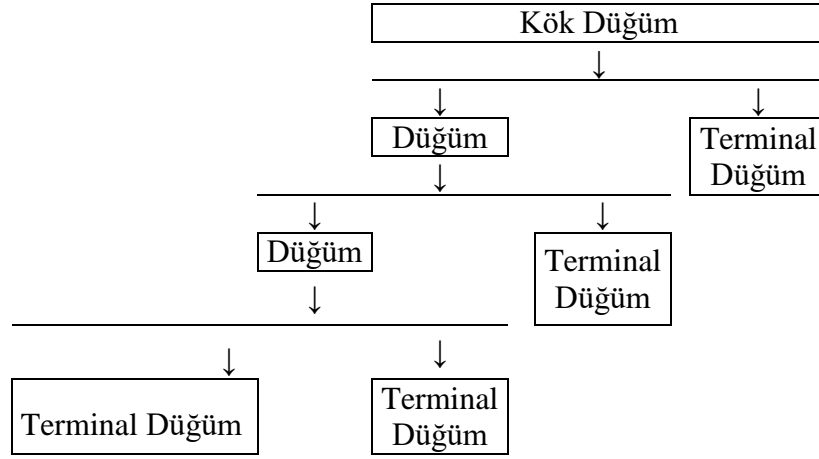
Şekil 3. Yapay Sinir Ağı Modelinin İşleyiş Şekli

Kaynak: Terzi, S. ve Kıymetli Şen, İ. (2015). Adli muhasebede hilelerin tespitinde yapay sinir modelinin kullanımı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 7 (14), 478-490.

2.1.15.2.3. Karar Ağaçları

Nakit Karar ağaçları temelde sahip olunan verinin belirlenen kıstaslara göre sınıflara ayrılmasını amaçlayan bir modeldir. Bu model yapraklar ve budaklardan meydana gelmektedir (Therneau, 1983).

Karar ağacı yönteminde kolay karar verme basamakları uygulanmaktadır. Çok küçük kayıt grupları, birleşerek bir karar ağacını oluşturmaktadır (Albayrak ve Yılmaz Koltan, 2009, s. 39). Aşağıdaki Şekil 4 de karar ağacı örneği görülmektedir.

Şekil 4. Karar Ağacı Örneği

Kaynak: http-8 de ifade edilmiştir.

2.1.15.2.4. Fısıltı Yöntemi (Whistleblowing)

Türkçe karşılığı ıslık öttürme manasına gelen whistleblowing, suç işlemeye meyilli kişilere karşı, İngiliz polisinin kişilere uyarı anlamı verecek biçimde ıslık öttürmelerinden yola çıkılarak literatüre adını yazdırmıştır. Fısıltı yöntemi, yasal olmayan ve ahlaki değerlerle bağdaşmayan tüm davranış ve etkinliklerin tespit edilmesi için uygulanır. Bu faaliyeti gerçekleştiren kişi, işletme içindeki veya dışındaki bir konumda olabilir. Bu faaliyette temel olan gönüllülüktür, zorlama yoktur. Fısıltı yöntemini gerçekleştiren kişilere toplumda ispiyoncu gibi negatif sıfatlar verildiğinden, bu kişiler üzerinde isteksizlikler oluşmaktadır (Uyar ve Yelgen, 2015, s. 85-103).

Fısıltı yönteminin temel hedefleri aşağıda gösterilmektedir (Öztoprak, 2017, s. 129).

- Durumlar üzerinde cevapları derleyerek, belirleyici önlemler almak,
- Uygulamalar hakkında geri dönütler alma fırsatı sağlamak,
- Üzerinde bilgi sahibi olunmayan alanlara ilişkin bilgi sahibi olmak,
- Uygulamalara ait kendine güvence oluşturmaktır.

2.1.15.2.5. Veri Analizi

Veri analizi, risk analizlerinde, hile denetimlerinde ve mali tablo denetimlerinde uygulanabilen iç ve dış kaynaklardan ulaşılabilen verilerden daha önce saptanamayan ve açıkça görülmeyen sonuçları tespit etme tekniğidir (Demir, 2014). Kanıt elde etmek için uygulanan veri analizi tekniğinde kullanılan birçok yöntem vardır. Bunlara istatistiki analiz, grafik analiz, olay akış analiz gibi yöntemler örnek olarak gösterilebilir.

2.1.15.2.6. Benford Yasası

Denetim faaliyetlerinde hilelerin ortaya çıkarılmasında uygulanan yöntemlerden biri olan Benford Yasası, sayıların belirli aşamalarında her bir rakam için ayrı ayrı rastlanma ihtimallerini hesaplayan bir matematik prensibidir. Doğal bir biçimde ortaya çıkan sayıların rakamlarının ortaya çıkma frekanslarını açıklayan bir matematik kanunudur. Sayı listlerinde gerçekleşen basamakların öngörülen sıklıkları bu yöntem ile açıklanmaktadır (Özkul ve Özdemir, 2011 ,s. 111).

2.1.16. Çapraz Denetim Tekniğinin Tarihçesi

Çapraz denetim tekniğinin tarihi denetim faaliyetlerinin başladığı MÖ 27. yüzyıla dayanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nda devlet hazinesinin kayıtlarını tutmakla görevli çalışanlar bulunmaktaydı. Görevli çalışanların tuttuğu bu kayıtları diğer devlet çalışanları ile karşılaştırdığı bir hesap sorgu yöntemi vardı. Bu hesap sorgu yöntemi çapraz denetim tekniğinin temelini atmış ve aynı zamanda Audit (denetim) kelimesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Külte, 2013, s. 6).

Tarih araştırmalarında Mısır Medeniyetleri'nde Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi, devlet hesapları kontrolünün sağlandığı üzerine bulgulara rastlanmıştır ve çapraz hesap denetim tekniği ile mâli denetim sisteminin geliştirildiği görülmüştür (Özer, 1997, s. 6).

Ortaya çıkışından yüzyıllar geçse de denetim faaliyetlerinin vazgeçilmezi olan bu teknik günümüzde hâlâ etkinliğini sürdürmektedir.

Dünya'nın birçok ülkesinde farklı şekillerde uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde gerçekleşen e-fatura, e-arşiv fatura ve BA-BS Formları gibi uygulamaların temeli çapraz denetim tekniğine dayanmaktadır.

2003 yılında Selim ŞEN “Hatalı ve Hileli İşlemlerin Tespiti İçin Denetim Teknikleri” adlı kitabında çapraz denetim tekniğini geliştirerek bu tekniği işletmenin muhasebe kayıtları üzerinde uygulanabileceği tezini ortaya atmış ve örneklerle göstermiştir. Selim ŞEN’ in geliştirdiği çapraz denetim tekniğinin bilgisayar yazılımları kullanılarak muhasebe kayıtlarına uygulanması kayıtlarda bulunan hata ve hilelerin tespitini kolaylaştırmıştır.

2.1.17. Çapraz Denetim Tekniğinin Tanımı

Çapraz denetim tekniği hesap planında yer alan hesap kalemlerinin birbirleriyle olan alacak borç ilişkilerinden yola çıkarak muhasebe ilkelerine aykırı kayıtları tespit eden bir denetim tekniğidir. Hesap kalemlerinin birbirleriyle gerçekleşebilecek alacak borç ilişkisi tespit edildikten sonra tüm hesap kalemlere uygulanan bu teknikte gerçekleştirilmesi muhasebe ilkelerine aykırı olan kayıtlar ortaya çıkmaktadır. Muhasebe ilkelerine aykırı bir şekilde gerçekleştirilen kayıtların ortaya çıkmasıyla denetçinin bu kayıtları incelemesi ve kayıtların gerçekleştirilme nedenlerini araştırması gerekmektedir.

2.1.18. Çapraz Denetim Tekniği Denetim Tabloları

Çapraz denetim tekniği temelde iki tablodan faydalanır. Bu tablolar çapraz denetim karşı hesaplar tablosu ve çapraz denetim artışlar ve azalışlar tablosudur. Bu tablolar üzerinde bilanço verileri incelendiğinde bile muhasebe hata ve hileleri ortaya çıkarılabilmektedir (Şen, 2007, s. 41).

2.1.18.1. Çapraz Denetim Artışlar ve Azalışlar Tablosu

Çapraz denetim artışlar ve azalışlar tablosu, belli bir dönem içerisindeki hesaplarda oluşacak bakiye artış veya azalışlarını göstermektedir. Bu tablo bilanço veya mizan verilerinden oluşturulmaktadır. Hesaplarda gerçekleşen artış veya azalışların hata veya hileli kayıtlardan meydana gelip gelmediğini

ortaya çıkarmak için geliştirilmiş dinamik bir finansal tablodur (Şen, 2007, s. 41). Bu tablo çapraz denetim denkleştirme formülü ile birlikte kullanılmaktadır. Çapraz denetim denkleştirme formülü hesaplardaki artış ve azalışın denklik durumunu göstermektedir. Denklik sağlanamadığında bilanço verilerindeki hata veya kasıt sebebi araştırılmalıdır. Formül eşitliği sağlanmadan çapraz denetim tekniği uygulamasına devam edilmemelidir. Aşağıda çapraz denetim artış ve azalışlar tablosunun bir bölümüne yer verilmiştir. Detaylı bilgiye Şen, (2007, s. 55-642)'den ulaşılabilir.

Çizelge 5. Çapraz Denetim Artış ve Azalışlar Tablosu Örneği

Çapraz Denetim Artışlar ve Azalışlar Tablosu					
Hesap Kodu	İşlem Gören Hesap Adı	Bilanço (1)	Bilanço (2)	Artış (+)	Azalış (-)
100	Kasa Hesabı	**	**	**	**
	İlgili hesap ile borç ve alacak kaydı gerçekleşen diğer hesaplar	**	**	**	**
110 111 112	Hisse Senetleri Hesabı Özel Kesimi Tah. S.Bono Hesabı Kamu Kesimi Tah. Snt. Bn. Hesabı	**	**	**	**
	İlgili hesap ile borç ve alacak kaydı gerçekleşen diğer hesaplar	**	**	**	**
120	Alicılar Hesabı	**	**	**	**
	İlgili hesap ile borç ve alacak kaydı gerçekleşen diğer hesaplar	**	**	**	**
320	Satıcılar Hesabı.	**	**	**	**
	İlgili hesap ile borç ve alacak kaydı gerçekleşen diğer hesaplar	**	**	**	**
600	Yurtiçi Satışlar Hesabı	**	**	**	**
	İlgili hesap ile borç ve alacak kaydı gerçekleşen diğer hesaplar	**	**	**	**

Çapraz denetim denkleştirme formülü aşağıdaki gibidir;

$$|(Açılış Bilançosu - Kapanış Bilançosu)| = |(Artışlar - Azalışlar)|$$

2.1.18.2. Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosu

Çapraz denetim karşı hesaplar tablosu, hesap kalemlerinde gerçekleşen bakiye artış veya azalışlarını sağlayan hesap kalemlerini göstermektedir. Aktif veya pasif karakterli hesapların çalışma durumlarını, devletin hukuksal muhasebe düzenlemelerini ve muhasebe ilke ve prensiplerini esas alan bu tablo, hesap bakiyelerinin hatalı veya hileli kayıtlara dayalı değişme durumunu ortaya çıkarmaktadır. Aşağıda çapraz denetim karşı hesaplar tablosunun bir bölümüne yer verilmiştir. Detaylı bilgiye Şen, (2007, s. 55-642)'den ulaşılabilir.

Çizelge 6. Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosu Örneği

Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosu			
Hesap Kodu	İşlem Gören Hesap Adı		Formülasyon
103	Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri Hesabı Bakiyesinin Azalışı	=	Kasa Hesabı Azalışı, Alınan Çekler Hesabı Azalışı, Bankalar Hesabı Azalışı, İlk Md. Mlz. Hesabı Azalışı, Ticari Mallar Hesabı Azalışı,
150	İlk Madde ve Malzeme Hesabı Bakiyesinin Artışı	=	Kasa Hesabı Azalışı, Alınan Çekler Hesabı Azalışı, Bankalar Hesabı Azalışı, Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri Hesabı Artışı, Satıcılar Hesabı Artışı, Borç Senetleri Hesabı Artışı, Ortaklara Borçlar Hesabı Artışı
400	Banka Kredileri Hesabı Bakiyesinin Artışı	=	Bankalar Hesabı Artışı, 300-Banka Kredileri Hesabı Azalışı,
600	Yurtiçi Satışlar Hesabı Bakiyesinin Artışı	=	Kasa Hesabı Artışı, Alınan Çekler Hesabı Artışı, Bankalar Hesabı Artışı, Alıcılar Hesabı Artışı, Alacak Senetleri Hesabı Artışı,

2.1.19. Finansal Tablo Hesaplarının Çapraz Denetimi

Çapraz denetim tekniği neredeyse tüm e-defter kayıtları için uygulamaya elverişlidir. Fakat denetim çalışmalarında çapraz denetim tekniğinden faydalanılırken unutulmamalıdır ki bu teknik tam anlamıyla sonuç yaratmaz. Çapraz denetim tekniği temel alınarak gerçekleştirilen denetim sonucu ulaşılan hatalı veya hileli işlemler daha fazla araştırma gerçekleştirilmesi gereken kayıtları göstermektedir. Bu kayıtların oluşmasındaki hata veya kasıt nedeninin tespit edilmesi denetçinin veya analistin kişisel bilgi birikimine ve deneyimlerine dayanmaktadır.

Çapraz denetim tekniğine uygun bilanço ve yevmiye defterlerinin belirlenmesinde aşağıda sunulan niteliklerin yevmiye defterlerinde bulunup bulunmadığına bakılır.

- Çapraz denetim denkleştirme formülü denkliğinin uygunluğuna,
- Yevmiye maddelerinin doğru kayıt altına alınıp alınmadığına,
- Yevmiye defterlerine ve maddelerine elektronik ortam üzerinden erişilebilmesine,
- E-defter içerisinde 1 den fazla muhasebe kaydının aynı yevmiye maddesi içerisinde ve aynı evrak numarası ile kayıt altına alınmadığına, bu tür kayıtların yer alması durumunda ise kayıt sayısının çalışmanın sonucunu etkileyip etkilemeyeceğine bakılır.

2.1.20. Çapraz Denetim Tekniğinin Kullanılmadığı Durumlar

Çapraz denetim tekniği birçok bilanço ve yevmiye kaydı üzerinde uygulanabilir. Fakat bazı bilanço ve yevmiye kayıtları uygulanmasını mümkün kılmamaktadır. Uygulanması mümkün olmayan veriler aşağıdaki gibidir.

- Çapraz denetim denkleştirme formülünü denkliğinin sağlanamadığı durumlarda,
- E-defter yevmiye kayıtlarının 1 den fazla muhasebe kaydında aynı yevmiye maddesi içerisinde ve aynı evrak numarası ile yer alması ve bu

kayıtların e-defter içinde yaygınlık göstererek çalışmaya anlamlı sonuç çıkarılmayacağına tespit edilmesi halinde,

- Elektronik ortamda bulunmayan 100.000 adedin üzerindeki yevmiye defteri maddelerinin yazılımsız uygulanan çapraz denetim tekniği ile denetiminin gerektireceği süre açısından ve uygulama açısından elverişsizliği,
- Hatalı yevmiye maddelerinin yevmiye defterinde yaygın olarak görülmesi halinde çapraz denetim tekniğinin uygulanması ve doğru sonuçlar elde edilmesi mümkün değildir.

2.1.21. Çapraz Denetim Tekniği Uygulamalarında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Muhasebe fişleri yevmiye maddeleri olarak kayda geçirilirken veya beyannameler oluşturulurken muhasebe personelinin bilgisizliği, tecrübesizliği, hatası, kastı veya yazılımlarda gerçekleşen aksaklıklardan dolayı çapraz denetim tekniği uygulamalarında dikkat edilmesi gerektiren birçok nokta vardır. Dikkat edilmesi gereken temel konular aşağıda sıralanmıştır.

- Hileden bahsedildiği durumlarda, hileyi tasarlayanlar ve uygulayanlar küçük rakamlar ile başlar ve ardından miktarları attırır.
- Hileli tutarların birçoğu 100.000 TL altındaki seviyelerde bulunur. Yüksek tutardaki hileli işlemlerin daha kolay tespit edilip öncelikli olarak inceleneceğinden ek inceleme gerektirecek miktar sınırının altındaki seviyelerde hileli işlemler tercih edilmektedir. Yöneticinin gerçekleştirilen hileyi gizlemeye çalışacağı göz ardı edilmemelidir.
- E-defter yevmiye kayıtlarında mutlak hata kaynaklı olduğu sonucuna varılan 1 den fazla muhasebe kaydının aynı yevmiye maddesi içerisinde ve aynı evrak numarası ile kayıt altına alındığının tespit edilmesi durumunda çalışmada hatalara yer vermemek için bu yevmiye kayıtları çalışmaya dahil edilmemelidir.
- Çapraz denetim tekniği uygulanırken sırasıyla üzerinde çalışılacak bilançolar hazırlanmalı, çapraz denetim artış ve azalışlar tablosu oluşturulmalı,

çapraz denetim denkleştirme formülü uygulanmalı ve son olarak çapraz denetim karşı hesaplar tablosu oluşturulmalıdır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Çapraz denetim tekniğinin tarihi denetim faaliyetlerinin başladığı MÖ 27. yüzyıla dayanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nda devlet hazinesinin kayıtlarını tutmakla görevli çalışanlar bulunmaktaydı. Görevli çalışanların tuttuğu bu kayıtları diğer devlet çalışanları ile karşılaştırdığı bir hesap sorgu yöntemi vardı. Bu hesap sorgu yöntemi çapraz denetim tekniğinin temelini atmış ve aynı zamanda Audit (denetim) kelimesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Külte, 2013, s. 6).

Tarih araştırmalarında Mısır Medeniyetleri'nde Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi, devlet hesapları kontrolünün sağlandığı üzerine bulgulara rastlanmış ve çapraz hesap denetim tekniği ile mâli denetim sisteminin geliştirildiği görülmüştür (Özer, 1997, s. 6).

Ortaya çıkışından yüzyıllar geçse de denetim faaliyetlerinin vazgeçilmezi olan bu teknik günümüzde hâlâ etkinliğini sürdürmektedir. Dünya'nın birçok ülkesinde farklı şekillerde uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde gerçekleşen e-fatura, e-arşiv fatura ve BA-BS Formları gibi uygulamaların temeli çapraz denetim tekniğine dayanmaktadır.

Şen (2003), kitabında çapraz denetim tekniğinin işletmenin muhasebe kayıtları üzerinde uygulanabileceği örneklerle göstermiştir. Şen artış ve azalışlar tablosu ve çapraz denetim denkleştirme formülü ekleyerek geliştirdiği çapraz denetim tekniğinin bilgisayar yazılımları kullanılarak muhasebe kayıtlarına uygulanması kayıtlarda bulunan hata ve hilelerin tespitini kolaylaştıracağını savunmuştur.

Tamay (2006), çalışmasında çapraz denetim tekniğini değerlendirmiş, bu teknik sayesinde vergi kaçaklarının ortaya çıkarılabileceği sonucuna varmıştır.

Çakır (2004), çalışmasında Benford Yasası'nı İMBK verilirine uygulamıştır. Bu hile denetimi tekniğinin hileleri ortaya çıkarmakta etkiliği

olduğu fakat her durumda muhasebe hilelerini ortaya çıkaramadığını ve diğer hile denetimi yöntemleri ile birlikte kullanması gerektiği sonucuna varmıştır.

İnceoğlu (2020), alışmasında Benford Yasası'nı bir işletmenin 2018 yılına ait faturalardan oluşan veri seti üzerinde uygulamıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların hata veya hileden değil işletmenin doğal yapısından kaynaklandığı sonucuna varmıştır.

Oskay (2018), çalışmasında iç kontrol sistemlerinin işletmeyi tamamiyle hileden koruyamayacağını, hilenin tespit edilmesi için birçok denetim tekniğinden faydalanması gerektiğini ve finansal tablo kalemlerinin herbirinde hata ve hileye rastlanabileceği sonucuna varmıştır.

Teraman (2011), çalışmasında denetim yazılımlarının denetimi kolaylaştırıcı ve süreci kısaltıcı bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır. Yazılımların denetim faaliyetlerine aracılık etmek ile sınırlı kaldığını, denetim raporu görüşünün denetçinin iradesinde olduğunu vurgulamıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Türkiye’de hayvancılık ve yem üretimi sektöründe faaliyet gösteren ABC işletmesinin 2020 dönemi finansal tabloları ve muhasebe kayıtları ele alınmıştır. İşletmenin finansal tablo ve muhasebe kayıtlarına hileyi ortaya çıkarma yöntemlerinden en kapsamlısı ve hileyi tespit etme oranı en yüksek olan çapraz denetim tekniği uygulanmıştır.

Bu teknik muhasebe kayıtlarına giren tüm hesap kalemlerini muhasebe ilke ve prensiplerine göre denetlerken, hesap bakiyelerinin hatalı veya hileli kayıtlara dayalı değişme durumunu da ortaya çıkarmaktadır. Diğer hileyi ortaya çıkarma yöntem ve tekniklerine göre daha fazla tecrübe ve süre gerektiren bir tekniktir fakat dönem içerisindeki tüm muhasebe kayıtlarını incelediğinden en kapsamlı denetim tekniğidir. Çapraz denetim tekniği temel alınarak gerçekleştirilen denetim sonucu ulaşılan hatalı veya hileli işlemler daha fazla araştırma gerçekleştirilmesi gereken kayıtları göstermektedir. Bu kayıtların oluşmasındaki hata veya kasıt nedeninin tespit edilmesi denetçinin veya analistin kişisel bilgi birikimine ve deneyimlerine dayanmaktadır.

3.2. Araştırmanın Örnekleme

Çalışmanın örnekleme, Türkiye’de hayvancılık ve yem üretimi sektöründe faaliyet gösteren ABC işletmesinin 2020 dönemi bağımsız denetim raporu, resmi e-defter yevmiye kaydı ve kurumlar vergisi beyannamesinden oluşmaktadır. Şirketin 2020 döneminde 74.866 resmi e-defter yevmiye kaydı bulunmaktadır. Çalışmada yer alan işletme 2022 yılı 2. Çeyrek dönemi dahil olmak üzere bağımsız denetim raporları sonrasında ticari faaliyetlerini durdurmamış veya son vermemiştir.

Çizelge 7. ABC İşletmesinin Çalışmaya Konu Olan Yevmiye Kaydı Miktarı

İŞLETME ADI	KULLANILAN YEVMİYE KAYDI MİKTARI
ABC/2020	74.866

3.3. Veri Toplama Kaynakları

Çapraz denetim tekniği uygulanacak işletmenin 2020 dönemine ait finansal tabloları bağımsız denetim firması tarafından denetlenmiş ve bağımsız denetim raporunda olumlu görüş almıştır. Denetlenmek üzere işletmenin resmi e-defter kayıtları ve kurumlar vergisi beyannameleri elektronik ortamda şirketin muhasebe müdüründen, bağımsız denetim raporu ise şirketin izni ile bağımsız denetim şirketinden alınmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Çapraz denetim tekniğinin uygulanması 4 aşamadan oluşmaktadır. Sırasıyla bilançoların oluşturulması, çapraz denetim artış ve azalışlar tablosunun oluşturulması, çapraz denetim denkleştirme formülünün hesaplanması ve son olarak çapraz denetim karşı hesaplar tablosunun oluşturulmasıdır. Teknikte en kapsamlı çalışma gerektiren aşama çapraz denetim karşı hesaplar tablosunun oluşturulmasıdır. Bu tablo çalışmanın özeti mahiyetindedir. Tespit edilen hatalı ve hileli işlemler bu tablonun denetim bulguları bölümünde yer almaktadır.

Çalışmada işletmenin kurumlar vergisi beyannamesi ve resmi e-defter yevmiye kayıtlarıyla ilgili olarak sırasıyla;

- İşletmenin kurumlar vergisi beyannemesinden açılış ve kapanış bilançoları oluşturulacaktır,
- Bilançolardan çapraz denetim artışlar ve azalışlar tablosu oluşturulacaktır,
- Çapraz denetim artışlar ve azalışlar tablosundaki uyumluluğun test edilebilmesi için çapraz denetim denkleştirme formülü hesaplanacaktır,
- Çapraz denetim karşı hesaplar tablosu oluşturulacaktır,

- E-defter yevmiye kayıtlarında 1 den fazla muhasebe kaydın birleşik durumda bulunması halinde (aynı yevmiye maddesi içerisinde yer alma ve aynı evrak numara ile kayıt altına alınma) çalışmada hatalara yer vermemek için bu yevmiye kayıtları çalışmaya dahil edilmeyecek ve karşı hesaplar tablosunun açıklama bölümünde bu husustan söz edilecektir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Bilançoların Oluşturulması

Çapraz denetim tekniği uygulanmasının ilk aşaması çalışma bilançolarının oluşturulmasıdır. Çalışmada çapraz denetim tekniği ile denetlenecek bilançolar ABC işletmesinin 2020 dönemi kurumlar vergisi beyannamesinden oluşturulmuştur. 2020 dönemi 01.01.2020 tarihli açılış bilançosu “Bilanço 1”, 31.12.2020 tarihli kapanış bilançosu ise “Bilanço 2” olarak adlandırılacaktır.

Çizelge 8. ABC İşletmesinin Açılış Bilançosu (Bilanço 1)

ABC- 01.01.2020 Bilanço 1				
Hesap Kodu	Hesap Adı	Bakiye		
1	Dönen Varlıklar			48.831.440,58
10	Hazır Değerler		8.810.616,07	
100	Kasa	248.773,01		
101	Alınan Çekler	7.254.169,41		
102	Bankalar	1.307.673,65		
12	Ticari Alacaklar		22.187.417,30	
120	Alacaklar	22.100.802,17		
121	Alacak Senetleri	0,00		
127	Diğer Ticari Alacaklar	86.615,13		
13	Diğer Alacaklar		15.874,78	
136	Diğer Çeşitli Alacaklar	15.874,78		
15	Stoklar		14.181.684,42	
150	İlk Madde ve Malzeme	11.189.556,82		
151	Yarı Mamuller – Üretim	1.567.409,49		
152	Mamuller	645.739,52		
153	Ticari Mallar	236.784,67		
159	Verilen Sipariş Avanslar	542.193,92		

Çizelge 8-devamı

19	Diğer Dönen Varlıklar		3.635.848,01	
190	Devreden KDV	3.429.713,17		
192	Diğer KDV	7.353,50		
193	Peşin Ödenen Vergi ve Fonlar	198.781,34		
2	DURAN VARLIKLAR			9.368.677,78
22	Ticari Alacaklar		0,84	
226	Verilen Depozito ve Teminatlar	0,84		
25	Maddi Duran Varlıklar		9.360.045,05	
250	Arazi ve Arsalar	337.032,58		
252	Binalar	4.990.323,98		
253	Tesis, Makina ve Cihazlar	2.091.431,58		
254	Taşıtlar	4.644.387,48		
255	Demirbaşlar	669.333,95		
256	Diğer Maddi Duran Varlıklar	368,34		
257	Birikmiş Amortismanlar	-3.412.514,86		
258	Yapılmakta Olan Yatırımlar	39.682,00		
26	Maddi Olmayan Duran Varlıklar		8.154,29	
267	Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar	8.978,02		
268	Birikmiş Amortismanlar	-823,73		
28	Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları		477,60	
280	Gelecek Yıllara Ait Giderler	477,60		
29	Diğer Duran Varlıklar		0,00	
293	Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar	0,00		
3	Kısa Vadeli Yab. Kaynaklar			42.329.308,75
30	Mali Borçlar		21.329.319,14	
300	Banka Kredileri	21.329.319,14		
32	Ticari Borçlar		14.875.627,67	

Çizelge 8-devamı

320	Satıcılar	8.502.859,33		
321	Borç Senetleri	6.372.768,34		
33	Diğer Borçlar		178.914,98	
335	Personele Borçlar	178.914,98		
34	Alınan Avanslar		5.545.373,74	
340	Alınan Sipariş Avansları	5.545.373,74		
36	Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler		61.541,38	
360	Ödenecek Vergi ve Fonlar	30.016,66		
361	Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	31.524,72		
37	Borç ve Gider Karşılıklar		338.531,84	
370	Dönem Kar Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük	338.531,84		
4	Uzun Vadeli Yabancı Kaynakları			7.509.223,32
40	Mali Borçlar		7.509.223,32	
400	Banka Kredileri	7.509.223,32		
5	Öz Kaynaklar			8.361.586,29
50	Ödenmiş Sermaye		2.440.326,51	
500	Sermaye	1.500.000,00		
502	Sermaye Düz. Olumlu Farklar	940.326,51		
54	Kar Yedekleri		31.232,44	
540	Yasal Yedekler	11.232,44		
549	Özel Fonlar	20.000,00		
57	Geçmiş Yıl Karları		5.185.590,47	
570	Geçmiş Yıl Karları	5.185.590,47		
58	Geçmiş Yıllar Zararları		-450.728,87	
580	Geçmiş Yıllar Zararları	-450.728,87		
59	Dönem Net Kar (zararı)		1.155.165,74	
590	Dönem Net Karı	1.155.165,74		

Çizelge 9. ABC İşletmesinin Kapanış Bilançosu (Bilanço 2)

ABC- 31.12.2020 Bilanço 2				
Hesap Kodu	Hesap Adı	Bakiye		
1	Dönen Varlıklar			77.324.409,31
10	Hazır Değerler		12.690.951,90	
100	Kasa	331.936,91		
101	Alınan Çekler	11.165.360,31		
102	Bankalar	1.193.654,68		
12	Ticari Alacaklar		44.019.724,36	
120	Alacaklar	43.204.603,11		
121	Alacak Senetleri	700.665,00		
127	Diğer Ticari Alacaklar	114.456,25		
13	Diğer Alacaklar		20.632,57	
136	Diğer Çeşitli Alacaklar	20.632,57		
15	Stoklar		13.179.020,81	
150	İlk Madde ve Malzeme	8.278.263,94		
151	Yarı Mamuller – Üretim	2.561.074,92		
152	Mamuller	1.508.794,33		
153	Ticari Mallar	412.448,19		
159	Verilen Sipariş Avanslar	418.439,43		
19	Diğer Dönen Varlıklar		7.414.079,67	
190	Devreden KDV	7.039.135,77		
192	Diğer KDV	7.353,50		
193	Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar	367.590,40		
2	DURAN VARLIKLAR			11.687.755,66
22	Ticari Alacaklar		0,84	

Çizelge 9-devamı

226	Verilen Depozito ve Teminatlar	0,84		
25	Maddi Duran Varlıklar		11.672.315,33	
250	Arazi ve Arsalar	367.032,58		
252	Binalar	6.647.386,38		
253	Tesis, Makina ve Cihazlar	2.975.149,40		
254	Taşıtlar	5.192.351,31		
255	Demirbaşlar	725.222,10		
256	Diğer Maddi Duran Varlıklar	368,34		
257	Birikmiş Amortismanlar	-4.274.876,78		
258	Yapılmakta Olan Yatırımlar	39.682,00		
26	Maddi Olmayan Duran Varlıklar		8.154,29	
267	Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar	8.978,02		
268	Birikmiş Amortismanlar	-823,73		
28	Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkuklar		58,80	
280	Gelecek Yıllara Ait Giderler	58,80		
29	Diğer Duran Varlıklar		7.226,40	
293	Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar	7.226,40		
3	Kısa Vadeli Yab. Kaynaklar			49.449.903,19
30	Mali Borçlar		21.797.175,29	
300	Banka Kredileri	21.797.175,29		

Çizelge 9-devamı

32	Ticari Borçlar		17.149.503,24	
320	Satıcılar	9.121.031,19		
321	Borç Senetleri	8.028.472,05		
33	Diğer Borçlar		318.240,22	
335	Personele Borçlar	318.240,22		
34	Alınan Avanslar		10.114.708,84	
340	Alınan Sipariş Avansları	10.114.708,84		
36	Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler		70.275,60	
360	Ödenecek Vergi ve Fonlar	41.473,54		
361	Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	28.802,06		
37	Borç ve Gider Karşılıklar		0,00	
370	Dönem Kar Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük	0,00		
4	Uzun Vadeli Yab. Kaynaklar			22.539.370,93
40	Mali Borçlar		22.539.370,93	
400	Banka Kredileri	22.539.370,93		
5	Öz Kaynaklar			17.022.890,85
50	Ödenmiş Sermaye		10.000.000,00	
500	Sermaye	10.000.000,00		
502	Sermaye Düz. Olumlu Farklar	0,00		
54	Kar Yedekleri		313.320,52	
540	Yasal Yedekler	293.320,52		
549	Özel Fonlar	20.000,00		

Çizelge 9-devamı

57	Geçmiş Yıl Karları		248.265,77	
570	Geçmiş Yıl Karları	248.265,77		
58	Geçmiş Yıllar Zararları		0,00	
580	Geçmiş Yıllar Zararları	0,00		
59	Dönem Net Kar (zararı)		6.461.304,56	
590	Dönem Net Karı	6.461.304,56		

4.2. Çapraz Denetim Artışlar ve Azalışlar Tablosunun Oluşturulması

Çapraz denetim tekniği uygulanmasının ikinci aşaması hazırlanan bilanço verilerinden çapraz denetim artışlar ve azalışlar tablosunun oluşturulmasıdır. Bu tablo Bilanço 1 ile Bilanço 2'yi karşılaştırarak hesaplardaki artış veya azalış tutarlarını tespit edecektir. Bu tablo çapraz denetim denkleştirme formülü ile birlikte kullanılmaktadır. Çapraz denetim denkleştirme formülü hesaplardaki artış ve azalış tutarlarının denklik durumunu göstermektedir. Denklik sağlanamayan tablolar ile çapraz denetim tekniği uygulamasına devam edilmemeli ve bilanço verilerindeki hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.

Çizelge 10. ABC İşletmesi Çapraz Denetim Artışlar ve Azalışlar Tablosu

Hesap Kodu	Hesap Adı	Bilanço 1 01.01.2020	Bilanço 2 31.12.2020	Artışlar (+)	Azalışlar (-)
100	Kasa	248.773,01	331.936,91	83.163,90	
101	Alınan Çekler	7.254.169,41	11.165.360,31	3.911.190,90	
102	Bankalar	1.307.673,65	1.193.654,68		114.018,97
120	Alacaklar	22.100.802,17	43.204.603,11	21.103.800,94	
121	Alacak Senetleri	0,00	700.665,00	700.665,00	

Çizelge 10-devamı

127	Diğer Ticari Alacaklar	86.615,13	114.456,25	27.841,12	
136	Diğer Çeşitli Alacaklar	15.874,78	20.632,57	4.757,79	
150	İlk Madde ve Malzeme	11.189.556,82	8.278.263,94		2.911.292,88
151	Yarı Mamuller - Üretim	1.567.409,49	2.561.074,92	993.665,43	
152	Mamuller	645.739,52	1.508.794,33	863.054,81	
153	Ticari Mallar	236.784,67	412.448,19	175.663,52	
159	Verilen Sipariş Avanslar	542.193,92	418.439,43		123.754,49
190	Devreden KDV	3.429.713,17	7.039.135,77	3.609.422,60	
192	Diğer KDV	7.353,50	7.353,50	-	-
193	Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar	198.781,34	367.590,40	168.809,06	
226	Verilen Dep. ve Teminatlar	0,84	0,84	-	-
250	Arazi ve Arsalar	337.032,58	367.032,58	30.000,00	
252	Binalar	4.990.323,98	6.647.386,38	1.657.062,40	
253	Tesis, Makina ve Cihazlar	2.091.431,58	2.975.149,40	883.717,82	
254	Taşıtlar	4.644.387,48	5.192.351,31	547.963,83	
255	Demirbaşlar	669.333,95	725.222,10	55.888,15	
256	Diğer Maddi Duran Varlıklar	368,34	368,34	0,00	
257	Birikmiş Amortismanlar	- 3.412.514,86	-4.274.876,78	-862.361,92	

Çizelge 10-devamı

258	Yapılmakta Olan Yatırımlar	39.682,00	39.682,00	-	-
267	Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar	8.978,02	8.978,02	-	-
268	Birikmiş Amortismanlar	-823,73	-823,73	-	-
280	Gelecek Yıllara Ait Giderler	477,60	58,80		418,80
293	Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar	0,00	7.226,40	7.226,40	
300	Banka Kredileri	21.329.319,14	21.797.175,29	467.856,15	
320	Satıcılar	8.502.859,33	9.121.031,19	618.171,86	
321	Borç Senetleri	6.372.768,34	8.028.472,05	1.655.703,71	
335	Personele Borçlar	178.914,98	318.240,22	139.325,24	
340	Alınan Sipariş Avansları	5.545.373,74	10.114.708,84	4.569.335,10	
360	Ödenecek Vergi ve Fonlar	30.016,66	41.473,54	11.456,88	
361	Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintiler	31.524,72	28.802,06		2.722,66
370	Dönem Kar Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük	338.531,84	0,00		338.531,84
400	Banka Kredileri	7.509.223,32	22.539.370,93	15.030.147,61	
500	Sermaye	1.500.000,00	10.000.000,00	8.500.000,00	

Çizelge 10-devamı

502	Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farklar	940.326,51	0,00		940.326,51
540	Yasal Yedekler	11.232,44	293.320,52	282.088,08	
549	Özel Fonlar	20.000,00	20.000,00	-	
570	Geçmiş Yıl Karları	5.185.590,47	248.265,77		4.937.324,70
580	Geçmiş Yıllar Zararları	-450.728,87	0,00	450.728,87	
590	Dönem Net Karı	1.155.165,74	6.461.304,56	5.306.138,82	

Çapraz denetim denkleştirme formülünün uygulaması aşağıdaki gibidir;

$$| (\text{Bilanço 1} - \text{Bilanço 2}) | = | (\text{Artışlar} - \text{Azalışlar}) |$$

$$|(116.400.236,72 - 178.024.329,94)| = |(70.992.484,07 - 9.368.390,85)|$$

$$| 61.624.093,22 | = | 61.624.093,22 |$$

Bilanço 1 ve Bilanço 2'ye çapraz denetim denkleştirme formülü uygulanmış, hesaplardaki artış ve azalış tutarlarının denk olduğu tespit edilmiştir. Denklik sağlanamayan tablolar ile çapraz denetim tekniği uygulamasına devam edilmemeli ve bilanço verilerindeki hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.

4.3. Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosunun Oluşturulması

Çapraz denetim tekniği uygulanmasının son adımı çapraz denetim karşı hesaplar tablosunun oluşturulmasıdır. Teknikte en kapsamlı çalışma gerektiren aşama çapraz denetim karşı hesaplar tablosunun oluşturulmasıdır. Bu tablo çalışmanın özeti mahiyetindedir. Tespit edilen hatalı ve hileli işlemler bu tablonun denetim bulguları bölümünde yer almaktadır.

Çizelge 11. ABC İşletmesi Çapraz Denetim Karşı Hesaplar Tablosu

Hesap Kodu	Hesap Adı	Hesap Durumu	Denetim Bulguları
100	Kasa	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 83.163,90 TL tutarında artış gerçekleşmiştir. 100-Kasa hesabı toplam 30.009.954,74 TL tutarında 1825 adet yevmiye borç kaydı, toplam 29.927.064,99 TL tutarında 2584 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile E-Defter kayıtları arasında 274,15 TL tutarında fark bulunmaktadır. Bu farkın sebebi araştırılmalıdır. 100-Kasa Hesabı borç kayıtları ile 102-Bankalar hesabı toplam 19.986.006,99 TL tutarında 294 adet yevmiye alacak kaydı, 120-Alıcılar Hesabı toplam 9.656.177,65 TL tutarında 1247 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar Hesabı toplam 126.682,95 TL tutarında 11 adet yevmiye alacak kaydı, 600-Yurtiçi Satışlar Hesabı toplam 241.087,15 TL tutarında alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 102-Bankalar, 120-Alıcılar, 320-Satıcılar ve 600-Yurtiçi satışlar hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu tespit edilmiştir. Gerçekleştirilen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğlerine göre 7.000 TL'yi aşan ödemelerin finansal kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmesi zorunludur. E-Defter kayıtlarında 120-Alıcılar Hesabı alacak kaydında, toplam 110.340 TL tutarında 3 adet yevmiye kaydı, 320-Satıcılar Hesabı alacak kaydında toplam 92.061,45 TL tutarında 2 adet yevmiye kaydı 100-Kasa hesabının borç kaydında 7.000 TL tutarında veya üzerinde işlem görmüştür. Bu kayıtlarda gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>

Çizelge 11-devamı

<p>101</p>	<p>Alınan Çekler</p>	<p>BAKİYE ARTIŞI</p>	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 3.911.190,90 TL artış gerçekleşmiştir. 101-Alınan Çekler Hesabı toplam 60.126.583,84 TL tutarında 774 adet yevmiye borç kaydı, toplam 56.215.392,94 TL tutarında 784 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile E-Defter kayıtlarının borç-alacak tutarları uyumludur. 101-Alınan çekler hesabı borç kayıtları ile 101-Alınan çekler hesabı toplam 7.012.953,92 TL tutarında 119 adet yevmiye alacak kaydı, 120-Alıcılar Hesabı toplam 45.608.316,37 TL tutarında 577 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar Hesabı toplam 7.505.313,55 TL tutarında 78 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 101-Alınan çekler hesabının virman hesabı 120-Alıcılar hesabının ise alacak kaydının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 320-Satıcılar hesabının alacak kaydı ise çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 7.505.313,55 TL tutarındaki 78 yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
------------	----------------------	-----------------------------	---

Çizelge 11-devamı

102	Bankalar	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 114.019,97 TL tutarında azalış gerçekleşmiştir. 102-Bankalar hesabı 296.346.905,65 TL tutarında 3460 adet yevmiye borç kaydı, 295.153.250,97 TL tutarında 3457 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 102-Bankalar hesabı alacak kayıtları ile 100-Kasa hesabı toplam 19.986.006,99 TL tutarında 294 adet yevmiye borç kaydı, 103-Verilen çekler ve ödeme emirleri hesabı toplam 43.754.713,70 TL tutarında 413 adet yevmiye borç kaydı, 120-Alıcılar hesabı toplam 3.727.704,26 TL tutarında 22 adet yevmiye borç kaydı, 159-Verilen sipariş avansları hesabı toplam 99.000,00 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, 193-Peşin ödenen vergiler ve fonlar hesabı toplam 507.507,50 TL tutarında 4 adet yevmiye borç kaydı, 280-Gelecek yıllara aitt giderler hesabı toplam 58,8 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, 300-Banka kredileri hesabı toplam 20.598.602,56 TL tutarında 89 adet yevmiye borç kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 70.996.327,82 TL tutarında 1225 adet yevmiye borç kaydı, 335-Personele borçlar hesabı toplam 1.703.334,97 TL tutarında 12 adet yevmiye borç kaydı, 336-Diğer çeşitli borçlar hesabı toplam 43.866,61 TL tutarında 14 adet yevmiye borç kaydı, 360-Ödenecek vergi ve fonlar hesabı toplam 375.988,68 TL tutarında 45 adet yevmiye borç kaydı, 361-Ödenecek sosyal güvenlik kesintileri hesabı toplam 627.697,54 TL tutarında 24 adet yevmiye borç kaydı, 400-Banka kredileri hesabı toplam 5.319.852,39 TL tutarında 97 adet yevmiye borç kaydı, 770-Genel yönetim gideri hesabı toplam 176.967,52 TL tutarında 198 adet yevmiye borç kaydı,</p>
-----	----------	--

Çizelge 11-devamı

			<p>780-Finansman gideri hesabı toplam 3.950.834,03 TL tutarında 173 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. Hesap denetiminde geriye kalan çapraz denetim karşı hesapları veya kalan tutarlar tespit edilememiştir. 100-Kasa hesabı, 103-Verilen çekler ve ödeme emirleri hesabı, 159-Verilen sipariş avansları hesabı, 193-Peşin ödenen vergiler ve fonlar hesabı, 280-Gelecek yıllara aitt giderler hesabı, 300-Banka kredileri hesabı, 320-Satıcılar hesabı, 335-Personele borçlar hesabı, 336-Diğer çeşitli borçlar hesabı, 360-Ödenecek vergi ve fonlar hesabı, 361-Ödenecek sosyal güvenlik kesintileri hesabı, 400-Banka kredileri hesabı, 770-Genel yönetim gideri hesabı ve 780-Finansman gideri hesabı çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 120-Alıcılar hesabının alacak kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 3.727.704,26 TL tutarında 22 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
--	--	--	---

Çizelge 11-devamı

120	Alacaklar	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançolarına göre hesap bakiyesinde 21.103.800,94 TL tutarında artış gerçekleşmiştir. 120-Alacaklar hesabı 139.838.167,90 TL tutarında 10459 adet yevmiye borç kaydı, 118.734.367,00 TL tutarında 3786 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 120-Alacaklar hesabı borç kaydı ile 100-Kasa hesabı toplam 1.138.604,29 TL tutarında 189 adet yevmiye alacak kaydı, 102-Bankalar hesabı toplam 3.727.704,26 TL tutarında 22 adet yevmiye alacak kaydı, 103-Verilen çekler ve ödeme emirleri hesabı toplam 200.000,00 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 120-Alacaklar hesabı toplam 3.058.843,12 TL tutarında 17 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 794.795,81 TL tutarında 6 adet yevmiye alacak kaydı, 340-Alınan sipariş avansları hesabı toplam 10.114.708,8 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 360-Ödenecek vergi ve fonlar hesabı toplam 17.147,80 TL tutarında 57 adet yevmiye alacak kaydı, 361-Ödenecek sosyal güvenlik kesintileri hesabı toplam 942,17 TL tutarında 58 adet yevmiye alacak kaydı, 391-Hesaplanan KDV hesabı toplam 123.577,62 TL tutarında 312 adet yevmiye alacak kaydı, 600-Yurtiçi satışlar hesabı toplam 121.561.370,20 TL tutarında 21925 adet yevmiye alacak kaydı, 602-Diğer gelirler hesabı toplam 63.464,27 TL tutarında 10 adet yevmiye alacak kaydı, 649-Diğer olağan gelirler ve kârlar hesabı toplam 247.524,76 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 360-Ödenecek vergi ve fonlar, 361-Ödenecek sosyal güvenlik kesintileri, 391-Hesaplanan KDV, 600-Yurtiçi satışlar hesabı toplam 121.561.370,20 TL tutarında 21925 adet yevmiye alacak kaydı,</p>
-----	-----------	----------------------	--

Çizelge 11-devamı

			<p>602-Diğer gelirler hesabı toplam 63.464,27 TL tutarında 10 adet yevmiye alacak kaydı, 649-Diğer olağan gelirler ve kârlar hesabı toplam 247.524,76 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 360-Ödenecek vergi ve fonlar, 361-Ödenecek sosyal güvenlik kesintileri, 391-Hesaplanan KDV, 600-Yurtiçi satışlar, 602-Diğer gelirler, 602-Diğer olağan gelirler ve kârlar hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 100-Kasa, 102-Bankalar, 103-Verilen çekler ve ödeme emirleri, hesaplarının alacak kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 5.066.308,55 TL tutarında 212 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
121	Alacak Senetleri	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 700.665,00 TL artış gerçekleşmiştir. 121-Alacak Senetleri Hesabı toplam 6.491.899,00 TL tutarında 287 adet yevmiye borç kaydı, toplam 5.791.234,00 TL tutarında 278 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 121-Alacak senetleri hesabı borç kayıtları ile 120-Alıcılar hesabı toplam 6.464.749,00 TL tutarında 285 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 27.150,00 TL tutarında 2 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür.</p>

Çizelge 11-devamı

			<p>120-Alıcılar hesabı çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 320-Satıcılar hesabının alacak kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 27.150,00 TL tutarında 2 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
127	Diğer Ticari Alacaklar	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 27.841,12 TL artış gerçekleşmiştir. 127-Diğer Ticari Alacaklar Hesabı toplam 5.286.890,50 TL tutarında 891 adet yevmiye borç kaydı, toplam 5.259.049,38 TL tutarında 896 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 127-Diğer alacaklar hesabı borç kayıtları ile 100-Kasa hesabı toplam 209.540,00 TL tutarında 297 adet yevmiye alacak kaydı, 120-Alıcılar hesabı toplam 4.720.909,50 TL tutarında 536 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı 356.441,00 TL tutarında 58 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 120-Alıcılar hesabı çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 100-Kasa ve 320-Satıcılar hesaplarının alacak kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 565.981,00 TL tutarında 355 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>

Çizelge 11-devamı

<p>136</p>	<p>Diğer Çeşitli Alacaklar</p>	<p>BAKİYE ARTIŞI</p>	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 27.841,12 TL artış gerçekleşmiştir. 136-Diğer Çeşitli Alacaklar Hesabı toplam 449.697,39 TL tutarında 27 adet yevmiye borç kaydı, toplam 444.939,60 TL tutarında 16 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 136-Diğer alacaklar hesabı borç kayıtları ile 190-Devreden KDV hesabı toplam 228.980,26 TL tutarında 3 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Hesap denetiminde geriye kalan çapraz denetim karşı hesapları veya kalan tutarlar tespit edilememiştir. 190-Devreden KDV hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.</p>
<p>150</p>	<p>İlk Madde ve Malzeme</p>	<p>BAKİYE AZALIŞI</p>	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 2.911.292,88 TL azalış gerçekleşmiştir. 150-İlk Madde ve Malzeme Hesabı toplam 120.741.462,90 TL tutarında 3978 adet yevmiye borç kaydı, toplam 123.652.755,80 TL tutarında 69 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 150-İlk Madde ve Malzeme Hesabı alacak kayıtları ile 151-Yarı mamuller üretim hesabı toplam 12.877.525,50 TL tutarında 3 adet yevmiye borç kaydı, 152-Mamuller hesabı toplam 8.560.930,00 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 27.247,05 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, 710-Direk ilk madde ve malzeme giderleri hesabı toplam 104.780.818,90 TL tutarında 5 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür.</p>

Çizelge 11-devamı

			<p>Hesap denetiminde geriye kalan çapraz denetim karşı hesapları veya kalan tutarlar tespit edilememiştir. 320-Satıcılar ve 710-Direk ilk madde ve malzeme gideleri hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 151-Yarı mamuller, 152-Mamuller, hesaplarının borç kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 21.438.455,50 TL tutarında 4 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
151	Yarı Mamuller Üretim	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 993.665,43 TL artış gerçekleşmiştir. 151-Yarı Mamuller Üretim Hesabı toplam 108.544.693,14 TL tutarında 4 adet yevmiye borç kaydı, toplam 107.551.027,71 TL tutarında 4 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 151-Yarı Mamuller Üretim Hesabı borç kayıtları ile 150-İlk madde ve malzeme hesabı toplam 12.877.525,50 TL tutarında 19 adet yevmiye alacak kaydı, 153-Ticari mallar hesabı toplam 18.060,48 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 711-Direkt ilk madde ve malzeme yansıtma hesabı toplam 91.885.232,90 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 721-Direkt işçilik giderleri yansıtma hesabı toplam 2.408.708,76 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 731-Genel üretim giderleri yansıtma hesabı toplam 1.194.416,63 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 711-Direkt ilk madde ve malzeme yansıtma, 721-Direkt işçilik giderleri yansıtma,</p>

Çizelge 11-devamı

			<p>731-Genel üretim giderleri yansıtma hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 150-İlk madde ve malzeme ile 153-Ticari mallar hesaplarının alacak kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 12.895.585,98 TL tutarında 20 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
152	Mamuller	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 863.054,81 TL artış gerçekleşmiştir. 152-Mamuller Hesabı toplam 107.725.955,81 TL tutarında 13 adet yevmiye borç kaydı, toplam 106.862.901,00 TL tutarında 7 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 152-Mamuller hesabı borç kayıtları ile 151-Yarı mamuller-üretim hesabı toplam 104.049.288,30 TL tutarında 3 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 151-Yarı mamuller-üretim hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. Hesap denetiminde geriye kalan çapraz denetim karşı hesapları veya kalan tutarlar tespit edilememiştir.</p>
153	Ticari Mallar	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 175.663,52 TL artış gerçekleşmiştir. 153-Ticari Mallar Hesabı toplam 8.326.807,15 TL tutarında 82 adet yevmiye borç kaydı, toplam 8.151.143,63 TL tutarında 11 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür.</p>

Çizelge 11-devamı

			<p>Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 153-Ticari mallar hesabı borç kayıtları ile 100-Kasa hesabı toplam 35.403,14 TL tutarında 14 adet yevmiye alacak kaydı, 120-Alacaklar hesabı toplam 1.968.195,49 TL tutarında 4 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 6.323.208,52 TL tutarında 51 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür.100-Kasa, 320-Satıcılar hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 120-Alacaklar hesabının alacak kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 1.968.195,49 TL tutarında 4 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
159	Verilen Sipariş Avanslar	BAKİYE AZALIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 123.754,49 TL azalış gerçekleşmiştir. 159-Verilen Sipariş Avansları Hesabı toplam 418.439,43 TL tutarında 2 adet yevmiye borç kaydı, toplam 542.193,92 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 159-Verilen Sipariş Avansları hesabı alacak kayıtları ile 320-Satıcılar hesabı toplam 542.193,92 TL tutarında 55 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 320-Satıcılar hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.</p>

Çizelge 11-devamı

190	Devreden KDV	BAKİYE ARTIŞI	190-Devreden Kdv hesabı muhasebe kayıtlarının çapraz denetim karşı hesapları ve tutarları, yevmiye maddesinde 1 den fazla muhasebe kaydının bulunmasından dolayı tespit edilememiştir.
192	Diğer KDV	SABİT BAKİYE	Muhasebe kaydı gerçekleşmemiştir.
193	Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 168.809,06 TL artış gerçekleşmiştir. 193-Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar Hesabı toplam 507.507,50 TL tutarında 4 adet yevmiye borç kaydı, toplam 338.698,44 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 193-Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar Hesabı borç kayıtları ile 102-Bankalar hesabı toplam 507.507,50 TL tutarında 4 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 102-Bankalar hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
226	Verilen Dep. ve Teminat.	SABİT BAKİYE	Muhasebe kaydı gerçekleşmemiştir.
250	Arazi ve Arsalar	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 30.000,00 TL artış gerçekleşmiştir. 250-Arazi ve Arsalar Hesabı toplam 30.000,00 TL tutarında 3 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 250-Arazi ve Arsalar Hesabı borç kayıtları ile 100-Kasa hesabı toplam 10.000,00 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 20.000,00 TL tutarında 2 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 100-Kasa ve 320-Satıcılar hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir.

Çizelge 11-devamı

			Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğlerine göre 7.000 TL'yi aşan ödemelerin finansal kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmesi zorunludur. 100-Kasa hesabındaki toplam 10.000,00 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydın da gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.
252	Binalar	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 1.657.062,40 TL artış gerçekleşmiştir. 252-Binalar Hesabı toplam 1.657.062,40 TL tutarında 30 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır 252-Binalar Hesabı borç kayıtları ile 120-Alacaklar hesabı toplam 280.000,00 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 1.377.062,40 TL tutarında 30 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 320-Satıcılar hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 120-Alacaklar hesabının alacak kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 280.000,00 TL tutarında 1 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.
253	Tesis, Makina ve Cihazlar	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 887.067,82 TL tutarında artış gerçekleşmiştir. 253-Tesis, Makina ve Cihazlar Hesabı toplam 887.067,82 TL tutarında 22 adet yevmiye borç kaydı, toplam 3.350,00 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür.

Çizelge 11-devamı

			<p>Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 253-Tesis, Makina ve Cihazlar Hesabı borç kayıtları ile 100-Kasa hesabı toplam 2.121,50 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 881.596,32 TL tutarında 22 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür.100-Kasa ve 320-Satıcılar hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.</p>
254	Taşıtlar	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 547.963,83 TL artış gerçekleşmiştir. 254-Taşıtlar Hesabı toplam 1.305.835,30 TL tutarında 5 adet yevmiye borç kaydı, toplam 757.871,47 TL tutarında 3 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 254-Taşıtlar hesabı borç kayıtları ile 120-Alacaklar hesabı toplam 236.111,11 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 311.852,72 TL tutarında 4 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 320-Satıcılar hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 120-Alacaklar hesabının alacak kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 236.111,11 TL tutarında 1 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>

Çizelge 11-devamı

255	Demirbaşlar	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 55.888,15 TL artış gerçekleşmiştir. 255-Demirbaşlar Hesabı toplam 54.571,59 TL tutarında 13 adet yevmiye borç kaydı, toplam 1.316,56 TL tutarında 14 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 255-Demirbaşlar hesabı borç kayıtları ile 100-Kasa hesabı toplam 54.571,59 TL tutarında 13 adet yevmiye alacak kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 1.316,56 TL tutarında 14 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 100-Kasa ve 320-Satıcılar hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğlerine göre 7.000 TL'yi aşan ödemelerin finansal kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmesi zorunludur. 100-Kasa hesabındaki toplam 17.625,51 TL tutarında 2 adet yevmiye alacak kaydın da gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
256	Diğer Maddi Duran Varlıklar	SABİT BAKİYE	Muhasebe kaydı gerçekleşmemiştir.
257	Birikmiş Amortismanlar (-)	BAKİYE ARTIŞI	Hesap bakiyesinde 862.361,92 TL artış gerçekleşmiştir. 257-Birikmiş Amortismanlar Hesabı toplam 202.722,88 TL tutarında 3 adet yevmiye borç kaydı, toplam 1.065.084,80 TL tutarında 4 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır.

Çizelge 11-devamı

			257-Birikmişler amortismanlar hesabı alacak kayıtları ile 770-Genel yönetim giderleri hesabı toplam 1.065.084,80 TL 4 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 770-Genel yönetim giderleri hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
258	Yapılmakta Olan Yatırımlar	SABİT BAKİYE	Muhasebe kaydı gerçekleşmemiştir.
267	Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar	SABİT BAKİYE	Muhasebe kaydı gerçekleşmemiştir.
268	Birikmiş Amortisman-lar	SABİT BAKİYE	Muhasebe kaydı gerçekleşmemiştir.
280	Gelecek Yıllara Ait Giderler	BAKİYE AZALIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 418,80 TL azalış gerçekleşmiştir. 280-Gelecek Yıllara Ait Giderler Hesabı toplam 58,80 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, toplam 477,60 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 280-Gelecek yıllara ait giderler hesabı alacak kayıtları ile 180-Gelecek aylara ait giderler hesabı toplam 477,60 TL 1 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 180-Gelecek aylara ait giderler hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur
293	Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 7.226,40 TL artış gerçekleşmiştir. 293-Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar Hesabı toplam 7.226,40 TL tutarında 4 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır.

Çizelge 11-devamı

			293-Gelecek yıllar ihtiyacı stoklar hesabı borç kayırları ile 320-Satıcılar hesabı toplam 7.226,40 TL tutarında 2 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 320-Satıcılar hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
300	Banka Kredileri	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 467.856,15 TL artış gerçekleşmiştir. 300-Banka Kredileri Hesabı toplam 87.213.783,66 TL tutarında 1172 adet yevmiye borç kaydı, toplam 87.681.639,81 TL tutarında 650 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 300-Banka kredileri hesabı alacak kayıtları ile 102-Bankalar hesabı toplam 61.526.916,52 TL tutarında 112 adet yevmiye borç kaydı, 300-Banka kredileri hesabı toplam 26.154.723,29 TL tutarında 538 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 102-Bankalar hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
320	Satıcılar	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 618.171,86 TL tutarında artış gerçekleşmiştir. 320-Satıcılar hesabı toplam 148.674.148,60 TL tutarında 4316 adet yevmiye borç kaydı, toplam 157.795.179,74 TL tutarında 2963 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 320-Satıcılar hesabı alacak kayıtları ile 100-Kasa Hesabı toplam 126.682,95 TL tutarında 11 adet yevmiye borç kaydı, 101-Alınan çekler hesabı toplam 126.682,95 TL tutarında 78 adet yevmiye borç kaydı,

Çizelge 11-devamı

			<p>102-Bankalar hesabı toplam 12.063.787,15 TL tutarında 151 adet yevmiye borç kaydı, 120-Alacaklar hesabı toplam 794.795,81 TL tutarında 6 adet yevmiye borç kaydı, 121-Alacak senetleri hesabı toplam 27.150,00 TL tutarında 2 adet yevmiye borç kaydı, 127-Diğer ticari alacaklar hesabı toplam 356.441,00 TL tutarında 58 adet yevmiye borç kaydı, 152-Mamüller hesabı toplam 169.024,90 TL tutarında 5 adet yevmiye borç kaydı, 153-Ticari mallar hesabı toplam 6.323.208,52 TL tutarında 57 adet yevmiye borç kaydı, 159-Verilen sipariş avansları hesabı toplam 319.439,43 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, 191-İndirilecek katma değer vergisi (KDV) hesabı toplam 3.383.863,61 TL tutarında 1225 adet yevmiye borç kaydı, 250-Arazi ve arsalar hesabı toplam 20.000,00 TL tutarında 2 adet yevmiye borç kaydı, 252-Binalar hesabı toplam 1.377.064,40 TL tutarında 28 adet yevmiye borç kaydı, 253-Tesis makine ve cihazlar hesabı toplam 881.596,32 TL tutarında 22 adet yevmiye borç kaydı, 254-Taşıtlar hesabı toplam 311.854,72 TL tutarında 4 adet yevmiye borç kaydı, 255-Demirbaşlar hesabı toplam 1.316,56 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, 293-Gelecek yıllar ihtiyacı stoklar hesabı toplam 7.226,40 TL tutarında 4 adet yevmiye borç kaydı, 300-Banka kredileri hesabı toplam 1.653.473,31 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 3.255.991,05 TL tutarında 25 adet yevmiye borç kaydı, 656-Kambiyo zararları hesabı toplam 209.540,24 TL tutarında 25 adet yevmiye borç kaydı, 689-Diğer olağandışı gider ve zararlar hesabı toplam 22.331,31 TL tutarında 19 adet yevmiye borç kaydı,</p>
--	--	--	---

Çizelge 11-devamı

			<p>730-Genel üretim giderleri hesabı toplam 1.036.113,66 TL tutarında 34 adet yevmiye borç kaydı, 760-Pazarlama satış ve dağıtım giderleri hesabı toplam 276.548,03 TL tutarında 59 adet yevmiye borç kaydı, 770-Genel yönetim giderleri hesabı toplam 1.062.564,82 TL tutarında 156 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür.Hesap denetiminde geriye kalan çapraz denetim karşı hesapları veya kalan tutarlar tespit edilememiştir. 120-Alacaklar, 150-İlk madde ve malzeme, 152-Mamüller, 153-Ticari mallar, 191-İndirilecek katma değer vergisi, 250-Arazi ve arsalar, 252-Binalar, 253-Tesis makine ve cihazlar, 254-Taşıtlar, 255-Demirbaşlar, 293-Gelecek yıllar ihtiyacı stoklar, 320-Satıcılar, 656-Kambiyo zararları, 689-Diğer olağandışı gider ve zararlar, 730-Genel üretim giderleri, 760-Pazarlama satış ve dağıtım giderleri ve 770-Genel yönetim gideleri hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. 100-Kasa, 101-Alınan çekler, 102-Bankalar, 121-Alacak senetleri, 127-Diğer ticari alacaklar, 159-Verilen sipariş avansları ve 300-Banka kredileri hesaplarının borç kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 14.673.656,79 TL tutarında 302 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
321	Borç Senetleri	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 1.655.703,71 TL artış gerçekleşmiştir. 321-Borç Senetleri Hesabı toplam 6.372.768,34 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı,</p>

Çizelge 11-devamı

			<p>toplam 8.028.472,05 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 321-Borç senetleri hesabı alacak kayıtları ile 103-Verilen çekler ve ödeme emirleri hesabı toplam 8.028.472,05 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 103-Verilen çekler ve ödeme emirleri hesabının borç kaydı çapraz denetim karşı hesapları arasında bulunmamaktadır. Muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmamıştır. Toplam 8.028.472,05 TL tutarında 1 adet yevmiye kaydı üzerinde gerçekleşen hata veya kasıtın sebebi araştırılmalıdır.</p>
335	Personele Borçlar	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 139.325,24 TL artış gerçekleşmiştir. 335-Personele Borçlar Hesabı toplam 1.703.334,97 TL tutarında 12 adet yevmiye borç kaydı, toplam 1.842.660,21 TL tutarında 24 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 335-Personele borçlar hesabı alacak kayıtlarının çapraz denetim karşı hesapları ve tutarları, yevmiye kaydında 1 den fazla muhasebe kaydının bulunmasından dolayı tespit edilememiştir.</p>
340	Alınan Sipariş Avansları	BAKİYE ARTIŞI	<p>Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 4.569.335,10 TL artış gerçekleşmiştir. 340-Alınan Sipariş Avansları Hesabı toplam 5.545.373,74 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı, toplam 10.114.708,84 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır.</p>

Çizelge 11-devamı

			340-Alınan sipariş avansları hesabı alacak kayıtları ile 120-Alacaklar hesabı toplam 10.114.708,84 TL tutarında 152 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 120-Alacaklar hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
360	Ödenecek Vergi ve Fonlar	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 11.456,88 TL artış gerçekleşmiştir. 360-Ödenecek Vergi ve Fonlar Hesabı toplam 381.676,48 TL tutarında 56 adet yevmiye borç kaydı, toplam 393.133,36 TL tutarında 256 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 360-Ödenecek vergi ve fonlar hesabı alacak kayıtlarının çapraz denetim karşı hesapları ve tutarları, yevmiye maddesinde 1 den fazla muhasebe kaydının bulunmasından dolayı tespit edilememiştir.
361	Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	BAKİYE AZALIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 2.722,66 TL azalış gerçekleşmiştir. 361-Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri Hesabı toplam 782.256,46 TL tutarında 67 adet yevmiye borç kaydı, toplam 779.533,80 TL tutarında 212 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 361-Ödenecek sosyal güvenlik kesintileri hesabı borç kayıtları ile 102-Bankalar hesabı toplam 628.921,14 TL tutarında 24 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 102-Bankalar hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur. Hesap denetiminde geriye kalan çapraz denetim karşı hesapları veya kalan tutarlar tespit edilememiştir.

Çizelge 11-devamı

370	Dönem Kar Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük	BAKİYE AZALIŞI	370-Dönem Kâr Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük hesabı muhasebe kayıtlarının çapraz denetim karşı hesapları ve tutarları, yevmiye maddesinde 1 den fazla muhasebe kaydının bulunmasından dolayı tespit edilememiştir.
400	Banka Kredileri	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 15.030.147,61 TL artış gerçekleşmiştir. 400-Banka Kredileri Hesabı toplam 5.375.591,54 TL tutarında 98 adet yevmiye borç kaydı, toplam 20.405.739,15 TL tutarında 11 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 400-Banka kredileri hesabı alacak kayıtları ile 102-Bankalar hesabı toplam 6.750.000,00 TL tutarında 4 adet yevmiye borç kaydı, 300-Banka kredileri hesabı toplam 13.600.000,00 TL tutarında 6 adet yevmiye borç kaydı, 400-Banka kredileri hesabı toplam 55.739,15 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 102-Bankalar, 300-Banka kredileri ve 400-Banka kredileri hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
500	Sermaye	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 8.500.000,00 TL artış gerçekleşmiştir. 500-Sermaye Hesabı toplam 8.500.000,00 TL tutarında 6 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 500-Sermaye hesabı alacak kayıtları ile 501-Ödenmemiş sermaye hesabı toplam 2.200.000,00 TL tutarında 3 adet yevmiye borç kaydı, 502-Sermaye düzeltmesi olumlu farklar hesabı toplam 940.326,51 TL tutarında

Çizelge 11-devamı

			1 adet yevmiye borç kaydı, 570-Geçmiş yıl kârları hesabı toplam 5.359.673,49 TL tutarında 12 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 501-Ödenmiş sermaye, 502-Sermaye düzeltmesi olumlu farklar ve 570-Geçmiş yıl kârları hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
502	Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farklar	BAKİYE AZALIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 940.326,51 TL azalış gerçekleşmiştir. 502-Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farklar Hesabı toplam 940.326,51 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 502-Sermaye düzeltmesi olumlu farklar hesabı borç kayıtları ile 500-Sermaye hesabı toplam 940.326,51 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür.500-Sermaye hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
540	Yasal Yedekler	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 282.088,08 TL artış gerçekleşmiştir. 540-Yasal Yedekler Hesabı toplam 282.088,08 TL tutarında 2 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür.Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 540-Yasal yedekler hesabı alacak kaydı ile, 570-Geçmiş yıl kârları hesabı toplam 282.088,08 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 570-Geçmiş yıl kârları hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.

Çizelge 11-devamı

549	Özel Fonlar	SABİT BAKİYE	Muhasebe kaydı gerçekleşmemiştir.
570	Geçmiş Yıl Karları	BAKİYE AZALIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 4.937.324,70 TL azalış gerçekleşmiştir. 570-Geçmiş Yıl Kârları Hesabı toplam 6.092.490,44 TL tutarında 5 adet yevmiye borç kaydı, toplam 1.155.165,74 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 570-Geçmiş yıl kârları hesabı borç kaydı ile 500-Sermaye hesabı toplam 5.359.673,49 TL tutarında 6 adet yevmiye alacak kaydı, 540-Yasal yedekler hesabı toplam 282.088,08 TL tutarında 2 adet yevmiye alacak kaydı, 580-Geçmiş yıllar zararları hesabı toplam 450.728,87 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. 500-Sermaye, 540-Yasal yedekler ve 580-Geçmiş yıllar zararları hesaplarının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.
580	Geçmiş Yıllar Zararları	BAKİYE ARTIŞI	Kurumlar vergisi beyannamesi bilançosuna göre hesap bakiyesinde 450.728,87 TL azalış gerçekleşmiştir. 580-Geçmiş Yıllar Zararları Hesabı toplam 450.728,87 TL tutarında 1 adet yevmiye alacak kaydı olarak işlem görmüştür. Bilançolar ile e-defter kayıtları arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 580-Geçmiş yıllar zararları alacak kaydı ile, 570-Geçmiş yıl kârları hesabı toplam 450.728,87 TL tutarında 1 adet yevmiye borç kaydı olarak işlem görmüştür. 570-Geçmiş yıl kârları hesabının çapraz denetim hesapları olduğu karşı hesaplar tablosunda belirtilmiştir. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.

Çizelge 11-devamı

590	Dönem Net Karı	BAKİYE ARTIŞI	590-Dönem Net Kârı hesabı muhasebe kayıtlarının çapraz denetim karşı hesapları ve tutarları, yevmiye maddesinde 1 den fazla muhasebe kaydının bulunmasından dolayı tespit edilememiştir.
------------	----------------	----------------------	--

Çapraz denetim karşı hesaplar tablosu üzerindeki 44 adet hesaptan 32 adedi denetlenmiş 15 adedinde hata veya hileye rastlanmıştır. 192-Diğer kdv hesabı, 226-Verilen depozito ve teminatlar hesabı, 256-Diğer maddi duran varlıklar hesabı, 258-Yapılmakta olan yatırımlar hesabı, 267-Diğer maddi olmayan duran varlıklar hesabı, 268-Birikmiş amortismanlar hesabı ve 549-Özel fonlar hesabı olmak üzere toplam 7 hesapta ilgili dönemde muhasebe kaydı gerçekleşmemiştir. 190-Devreden kdv hesabı, 335-Personele borçlar hesabı, 360-Ödenecek vergi ve fonlar hesabı, 370-Dönem kâr vergi ve yasal yükümlülükler hesabı ve 590-Dönem net kârı hesabı, olmak üzere toplam 5 hesabın çapraz denetim karşı hesapları ve tutarları, yevmiye maddesinde 1 den fazla muhasebe kaydının bulunmasından dolayı tespit edilememiştir. Toplam 2.868.032.788 TL tutarında 50.438 adet yevmiye kaydı denetlenmiş, 76.642.961,24 TL tutarında 1010 adet yevmiye kaydında hata veya hileye rastlanmıştır. 100-Kasa hesabı toplam 202.401,45 TL tutarında 5 adet yevmiye kaydı, 101-Alınan çekler hesabı toplam 7.505.313,55 TL tutarında 78 adet yevmiye kaydı, 102-Bankalar hesabı toplam 3.727.704,26 TL tutarında 22 adet yevmiye kaydı, 120-Alıcaklar toplam 5.066.308,55 TL tutarında 212 adet yevmiye kaydı, 121 Alacak senetleri hesabı toplam 27.150,00 TL tutarında 2 adet yevmiye kaydı, 127-Diğer ticari alacaklar hesabı toplam 565.981,00 TL tutarında 355 adet yevmiye kaydı, 150-İlk madde ve malzeme hesabı toplam 21.438.455,50 TL tutarında 4 adet yevmiye kaydı, 151-Yarı mamuller üretim hesabı toplam 12.895.585,98 TL tutarında 20 adet yevmiye kaydı, 153-Ticari mallar hesabı toplam 1.968.195,49 TL tutarında 4 adet yevmiye kaydı, 250-Arazi ve arsalar hesabı toplam 10.000,00 TL tutarında 1 adet yevmiye kaydı, 252-Binalar hesabı toplam 280.000,00 TL tutarında 1 adet yevmiye kaydı, 254-Taşıtlar hesabı toplam 236.111,11 TL tutarında 1 adet yevmiye kaydı, 255-Demirbaşlar hesabı toplam 17.625,51 TL tutarında 2 adet yevmiye kaydı, 320-Satıcılar hesabı toplam 14.673.656,79 TL tutarında 302 adet yevmiye kaydı ve

321-Borç senetleri hesabında toplam 8.028.472,05 TL tutarında 1 adet yevmiye kaydında hata veya hile tespit edilmiştir. 100-Kasa hesabı hariç denetlenen tüm hesapların e-defter kayıtları ile bilançolar arasında tutar farklılığı bulunmamaktadır. 100-Kasa hesabının e-defter yevmiye kayıtları ile bilançolar arasında 274,15 TL tutarında fark bulunmaktadır. Tespit edilen bilanço, e-defter farklarının, hata veya hilelerin sebebini araştırmak denetçinin görevidir. Hata veya hile tespit edilemeyen 17 hesabın çapraz denetim hesapları, çapraz denetim karşı hesaplar tablosunda belirtilen hesaplardır. Gerçekleşen muhasebe kayıtları muhasebe karakterlerine uygundur.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Etkili bir iç kontrol ve denetimin bulunmadığı işletmelerde birçok hile çeşidine rastlanmaktadır. Hileler çalışanlar, yöneticiler, ortaklar veya tedarikçiler tarafından yapılabilmektedir.

Teknoloji sayesinde hileyi ortaya çıkarma yöntemleri ve hileyi önleme çalışmaları gelişmektedir. Hileyi ortaya çıkarma tekniklerinden olan çapraz denetim tekniği tüm verilerin teknolojik ortamlarda tutulmasının artmasından dolayı önemini arttırmaktadır. Çapraz denetim tekniği ile hedeflenen bilanço hesaplarının üzerinde gerçekleşen artış veya azalışlarından yola çıkarak muhasebe kayıtları üzerinden hata veya hileyi tespit etmektir. Çapraz denetim karşı hesapları tablosunda bulunmayan hesaplar, muhasebe karakterlerine uygun kayıt altına alınmayan hesaplardır. Çapraz denetim tekniği ile hile denetiminde etkili bir çalışma sağlanabilmektedir. Bu teknik sayesinde muhasebe kayıtlarındaki hata veya hileler ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan hata veya muhasebe hilelerinin nedenleri üzerinde araştırma yapmak ve yeterli denetim kanıtları elde etmek denetçinin görevidir.

Türkiye’de hayvancılık ve yem imalatı sektöründe faaliyet gösteren, 2020 dönemi finansal tabloları bağımsız denetim raporunda olumlu görüş almış olan ABC işletmesinin finansal verileri üzerinde yapılan çalışmada, muhasebe kayıtları çapraz denetim tekniği ile denetlenmiş ve oluşan hata veya hileler tespit edilmeye çalışılmıştır. İşletmenin kurumlar vergisi beyannamesinden 01.01.2020 açılış bilançosu (bilanço 1) ve 31.12.2020 kapanış bilançosu (bilanço 2) oluşturulmuştur. Bilanço verilerinden çapraz denetim artışlar ve azalışlar tablosu hazırlanmış ve tabloya çapraz denetim denkleştirme formülü uygulanmıştır. Uygulanan çapraz denetim denkleştirme formülü sonucunda hesaplardaki artış ve azalış denkliliği sağlanmıştır.

Çapraz denetim karşı hesaplar tablosu, çapraz denetim artışlar ve azalışlar tablosundaki hesap tutarlarının artış veya azalışları göz önünde

bulundurulmuştur. Çapraz denetim karşı hesaplar tablosu üzerindeki 44 adet hesaptan 32 adedi denetlenmiş 15 adedinde hata veya hileye rastlanmıştır. 7 hesapta ilgili dönemde muhasebe kaydı gerçekleşmemiş, 5 hesabın muhasebe kayıtlarının bulunduğu yevmiye maddelerinde 1 den fazla muhasebe kaydının bulunmasından dolayı çapraz denetim karşı hesapları tespit edilememiştir. Toplam 2.868.032.788 TL tutarında 50.438 adet yevmiye kaydı denetlenmiş, 76.642.961,24 TL tutarında 1010 adet yevmiye kaydında hata veya hileye rastlanmıştır. Denetlenen 2.868.032.788 TL tutarındaki yevmiye kaydının önemlilik seviyesi Bozkurt'a (2012, s. 101) göre, %0.5 ile %1 arasında olmalıdır. Bu çalışmada denetimin önemlilik oranını %1 olarak belirsek, tespit edilen %2,67 hatalı veya hileli işlemlere ait oranın belirlenen önemlilik seviyesinin çok üstünde olduğu görülmektedir. 320-Satıcılar hesabı toplam 14.673.656,79 TL tutarında 302 adet yevmiye kaydı, 150-İlk madde ve malzeme hesabı toplam 21.438.455,50 TL tutarında 4 adet yevmiye kaydı, 151-Yarı mamuller üretim hesabı toplam 12.895.585,98 TL tutarında 20 adet yevmiye kaydı, 321-Borç senetleri hesabı toplam 8.028.472,05 TL tutarında 1 adet yevmiye kaydı, 101-Alınan çekler hesabı toplam 7.505.313,55 TL tutarında 78 adet yevmiye kaydı ve 120-Alıcaklar 5.066.308,55 TL tutarında 212 adet yevmiye kaydı üzerinde hata veya hile tespit edilmiştir. Bakiyesine göre en fazla hatalı veya hileli işlemlerin yer aldığı bu 6 hesap, tespit edilen hatalı veya hileli işlemlerin yaklaşık olarak %91'ini oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmada işletmenin 2020 yılındaki finansal tablolarını etkileyecek düzeyde hata veya hile bulgusu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan sonuç, çapraz denetim tekniği uygulanmayan finansal tablo denetimlerine olan güvenirliliği sorgulatırken, çapraz denetim tekniği ile denetlenen finansal tablo denetimlerine olan güvenirliliği artıracak niteliktedir. Finansal tablo denetimlerinde hile uzmanları tarafından yapılan hilelerin varlık riski göz ardı edilmemeli, tüm muhasebe kayıtlarını incelesede sadece çapraz denetim tekniği uygulanmamalıdır. Denetimlerde birden fazla hatayı ve hileyi ortaya çıkarma yönteminin kullanılmasına dikkat edilmelidir.

5.2. Öneriler

Ülkemizde uygulanan bağımsız denetim hizmetlerinin kalitesinin ve güvenilirliğinin artmasını sağlamak amacıyla denetçilere çapraz denetim tekniği eğitimleri ve tanıtıcı seminerler verilmeli, mevcut denetim yazılımlarına çapraz denetim tekniği eklenmeli veya yeni yazılımlar geliştirilmelidir. Denetim şirketi tarafından, finansal tablo kullanıcılarına denetim raporunun görüşünü oluştururken hangi hile denetimi teknikleri kullanıldığı bildirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, A.G. (2000). *Etik değerlerin kurumsallaştırılması üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbıyık, S. (2005). *Vergi uygulamaları yönüyle denetim ve raporlama*. Bursa: Ekin Kitabevi
- Akyüz, F. (2020). Hile denetimine proaktif ve reaktif açıdan yaklaşım. Aslan, Ü. ve Bozkuş Kahyaoğlu, S. (Ed.), *Denetimde seçme konular 4 iç denetim iç kontrol sektörel uygulamalar* içinde (s.1-159). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Albayrak, A.S. ve Yılmaz Koltan, Ş. (2009). Veri madenciliği karar ağacı algoritmaları ve İMKB verileri üzerine bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 31-52.
- Albrecht, W.S. ve Diğerleri. (1995). *Fraud bringing light to the dark side of business*. New York: McGraw-Hill.
- Arkun, O.F. (1980). *İşletmelerde muhasebe denetimi*. İstanbul: İ.İ.T.İ.A. Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları.
- Atay, C. (1997). *Devlet, ayıyönetim ve denetim*. Bursa: Marmara Kitabevi.
- Aydın, H. ve Ala, T. (2018). İşletmelerde yapılan çek hileleri: ortaya çıkarılması ve önlenmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 85-96.
- Aydın, N. (1990). *İşletmelerin birleşmesinde finansal analiz ve bir uygulama örneği*. Ankara: TOBB Yayınları.
- Baklacioğlu, S. (1992). Türkiye’de bağımsız muhasebe denetim sistemi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47 (3), 21-55.
- Bakır, M. (2007). *Serbest muhasebecilik, serbest muhasebeci mali müşavirlik ve yeminli mali müşavirlik mevzuatı ilavaeli denetim*. Trabzon: Dilara Yayınevi.
- Bezirci, M. ve Karasioğlu, F. (2011). Türkiye’de denetimin tarihsel gelişimi. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11 (21), 571-592.
- Bozkurt, N. (2009). *İşletmelerin kara deliği hile*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bozkurt, N. (2000). *Muhasebe denetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bozkurt, N. (2012). *Muhasebe denetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bozkurt, P. (2016). Denetim kavramı ve denetim anlayışındaki gelişmeler. *Denetim*, (12), 56-62.
- China Audit Society. (1999). *History and development of state audit in china*. China.
- Çakır, S. (2004). *Muhasebe hilelerinin tespitinde istatistiksel yöntemler (benford yönteminin İrdelenmesi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalgan, E. ve Diğerleri. (2008). *Muhasebe denetimi*. İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Yayınları.

- Çankaya, F. ve Gerekan, B. (2009). Hile denetçiliği mesleği ve sertifikalı hile denetçiliği mesleki standartları ve ahlak kuralları. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 9 (28), 93-108.
- Çapal, B.S. (2017). *Türkiye'deki işletmelerde bağımsız denetimin rolü ve kayıt dışı ekonomiye etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçek, S. (2020). *Lojistik sektöründe hile riski yönetimi ve iç kontrol sistemi etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Demir, M. (2014). *Benford yasası ve hile denetiminde kullanılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emir, M. (2008). Hile denetimi. *Mali Çözüm Dergisi*, (86), 109-120.
- Erdoğan, M. ve Diğerleri. (2014). *Muhasebe hilelerinin denetiminde benford yasası*. Yalova: Gazi Kitap Evi.
- Erdoğan, M. (2006). *Denetim kavramsal ve teknolojik yapı*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Ertikin, K. (2017). Hile Denetimi: Kırmızı bayrakların tespiti için kullanılan proaktif yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (75), 71-94.
- Gücenme, Ü. ve Poray Arsoy, A. (2006). Türkiye'de cumhuriyet döneminde muhasebe eğitimi. *Mali Çözüm Dergisi*, (76), 308-328.
- Güçlü, F. (2005). *Muhasebe denetimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gürbüz, H. (1995). *Muhasebe denetimi*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Güredin, E. (2010). *Denetim ve güvence hizmetleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Güredin, E. (2007). *Denetim ve güvence hizmetleri smmm ve ymm'lere yönelik ilkeler ve teknikler*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.
- Hiçşaşmaz, M. (1974). *İşletme hesaplarının incelenmesi (revizyon ve kontrol)*. (4.Baskı). Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.
- Holmes, A. ve Wayne S.O. (1975). *Muhasebe denetimi standartları ve yöntemleri*. (Çev: O. Göktürk). Ankara: Bilgi Yayınları Derneği.
- İnceoğlu, Bahar. (2020). *Muhasebe hilelerinin ortaya çıkarılmasında benford yasası'nın kullanılmasına yönelik bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaca, C. (2013). *Yeni türk ticaret kanunu kapsamında bağımsız denetim mesleği ve Gaziantep ilinde bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, S. (2019). *Yapısal risk ve kontrol riski değerlendirmelerinin denetim sürecine katkılarının bankacılık ve reel sektör açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaval, H. (2008). *Uluslararası finansal raporlama standartları (ifrs/ias) uygulama örnekleri ile muhasebe denetimi*. Ankara: Gazi Kitapevi.

- Kızıl, C., Akman, H. ve Korkmaz, H. (2015). Marmara bölgesinde muhasebe-denetim mesleğinin önemi üzerine bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (10), 193-211.
- Kıracı, M. (2004). *Hile riski değerlemesinin ve hileleri bulmanın denetimin etkinliğindeki rolü ve türkiye'de spk'dan yetki alan denetim firmalarına yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıracı, M. (2013). Hileye yönelik uluslararası kuruluşların hazırladığı raporların bağımsız denetim açısından değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 6 (3), s.87-106.
- Kutukız, D. ve Öncü, A. (2009). Bağımsız denetimin anonim ortaklıklarda kurumsal yönetimin gelişmesine etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (41), 131-139.
- Küçük, İ. (2008). *Finansal raporlamada hile-manipülasyonlar ve önlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Külte, M. (2013). *İşletmelerde denetim komitesinin bağımsız denetim ve iç denetimi gözetimi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Khan, M.A. (1995). Yeni başlayanlar için denetime giriş. (Çev: Faruk Eroğlu), *Sayıştay Dergisi*, (19), 15-30.
- Memiş, M.Ü. ve Tüm, K. (2011). Sürekli denetim süreci ve iç denetim ile ilişkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 145-162.
- Mengi Tarhan, B. ve Türkmen Yılmaz, S. (2013). Yatırım hileleri. *Öneri Dergisi*, 10 (39), 37-39.
- Okay, S. (2011). *Muhasebe hata ve hilelerinin meslek etiği açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oskay, Harun. (2018). *Muhasebede hilelerinin önlenmesi, hileyi tespit etmek için kullanılan metodlar ve hilenin önlenmesine yönelik düzenlemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, H. (1997). *Kamu kesiminde performans denetimi ve türkiye açısından değerlendirilmesi*. Ankara: T.C. Sayıştay 135. Kuruluş Yıldönümü Yayınları.
- Özeren, B. (2004). *Polonya sayıştayı denetim standartları*. (Çev: Ö. Baran). Ankara: Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü.
- Özkul U.F. ve Özdemir A.Z. (2011). *İşletmelerde hile riski yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Özkul U.F ve Özdemir, A.Z. (2014). Çalışan hilelerinin önlenmesinde proaktif yaklaşımlar: kurumsal işletmelerde insan kaynakları yöneticileri üzerine nitel bir araştırma. *Öneri Dergisi*, 10 (40), 75-89.

- Öztoprak, Y. (2017). *Denetimde hata ve hile, önleme ve tespit yöntemleri ile serbest muhasebeci mali müşavirlerin hata ve hileleler ile ilgili bilinç ve tutumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pehlivanlı, D. (2011). *Hile denetimi metodoloji ve raporlama, vaka güncellemeleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Porter, B. ve Diğerleri. (2006). *Principles of external auditing*. New York: John Wiley and Sons Inc.
- Sabuncu, B. (2019). *Muhasebe hileleri ve çözümleri*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Saçaklı, Y. (2011). *Adli muhasebecilik perspektifinde türkiye'deki üniversitelerde muhasebe denetimi eğitimi ve öneriler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sanal, R. (2002). *Türkiye'de yönetsel denetim ve devlet denetleme kurulu*. Ankara: Todaie Yayınları.
- Savaş, S., Topaloğlu, N. ve Yılmaz, M. (2012). Veri madenciliği ve türkiye'de uygulama örnekleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 11 (2), 1-23.
- Selimoğlu Kardeş, S., Özbirecikli M. ve Uzay Ş. (2017). *Bağımsız denetim türkiye denetim standartlarıyla uyumlaştırılmış*. (1.Baskı). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sharkansky, I. (1991). *State audit and accountability*. Jerusalem: State of Israel Comptroller's Office.
- Şen, Ç. (2013). *İşletmelerde çalışan hilelerinin tespiti, ortaya çıkarılması ve önlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, S. (2003). *Hatalı ve hileli işlemlerin tespiti için denetim teknikleri*. İstanbul: Yaklaşım Yayınları.
- Şen, S. (2007). *Hatalı ve hileli işlemlerin tespiti için denetim teknikleri*. (2. Baskı). İstanbul: Yaklaşım Yayınları.
- Şimşek, İ. (2018). *Denetimin planlanmasında ve yürütülmesinde önemlilik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tamay, Z. (2006). *Gelir tablosu hesaplarının vergisel açıdan denetimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Teraman, Ö. (2011). *Elektronik bilgi ortamında bilgisayarlı denetim programları aracılığıyla muhasebe denetimi ve cap uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Terzi, S. (2012). Hile ve usulsüzlüklerin tespitinde veri madenciliğinin kullanımı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (54), 51-64.
- Terzi, S. ve Kıymetli Şen, İ. (2015). Adli muhasebede hilelerin tespitinde yapay sinir modelinin kullanımı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 7 (14), 478-490.

- Therneau, T.M. (1983). A short introduction to recursive partitioning. *Stanford University Department of Statistics Orion Technical Report*, (21), 1-11.
- Uçma, T. (2011). Hileli finansal raporlamada iç denetçi ve denetim komitesi sorumluluğunun belirlenmesi: yapısal eşitlik modeli uygulaması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 4 (1), 1-32.
- Uyar, S. (2003). İç denetim alanında ortaya çıkan yeni yaklaşımlar çerçevesinde iç denetçilerin değişen rolü. *Mali Çözüm Dergisi*, (63), 131-142.
- Uyar, S. ve Yelgen, E. (2015). Bilgi ifşası (whistleblowing) ve denetim. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 85-106.
- Ülgen, A. (2003). *Global etik ve global işletmelerde uygulanan etik yaklaşımlar üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, M. (2011). Bağımsız denetim kuruluşları ve bağımsız denetçiler üzerinde kamu denetimi ve gözetimi. *Mali Çözüm Dergisi*, 107 (2011), 147-162.
- Yıldız, E. ve Başkan, D. (2014). Muhasebe hilelerinin önlenmesinde kullanılan araçlar: bist şirketleri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (62), 1-18.
- Yörüker, S. (1999). *Türkçe-ingilizce-fransızca denetim kavramları*. Ankara: Sayıştay Yayınları.
- Yurt, O. (2019). *Muhasebe hilelerinin uygulanma biçimleri ve vergilendirme üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

http-1:

<http://www.muhasse-betr.com/yazarlarimiz/erdogan/008/>

(Erişim Tarihi : 01.12.2021).

http-2:

<https://www.tmud.org.tr/dokumanlar/MuhasebeTarihce.doc>

(Erişim Tarihi : 11.12.2021).

http-3:

<https://www.tbb.org.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/hakkinda/kilometre-taslari/4478>

(Erişim Tarihi : 02.02.2022).

http-4:

<https://www.slideshare.net/lkerMetehanMerdim/finansal-denetimintarihsel-geliimi>

(Erişim Tarihi : 07.02.2022).

http-5:

<https://vergidosyasi.com/2021/01/27/denetim-riski-nedir/> (Erişim Tarihi:09.02.2022).

http-6:

https://www.aicpa.org/.../auditstd/2005_06_Risk_Assessment/07-ED_SAS_Understanding_Entity_and_Its_Environment.pdf

(Erişim Tarihi:09.02.2022).

http-7:

<https://www.ukessays.com/essays/accounting/the-importance-to-auditing-of-the-concept-of-audit-risks-accounting-essay.php?vref=1>

(Erişim Tarihi: 09.02.2022).

http-8:

https://www.nobelyayin.com/kitap_bilgileri/dosyalar/makine_siniflandirma_blm_18_0515.pdf (Erişim Tarihi : 15.03.2022).

